

NOWY (3492) *ai*

nowy (3487), **now** (5).

o jasne.

comp nowszy (11).

sg m N nowy, nowszy (227). $\diamond$ *G* nowego (488); -ého (40), -ego (3), -(e)go (445); -ego *MurzHist*; -ého : -ego *MurzNT* (5:1), *BiałKat* (10:1). $\diamond$ *D* nowému (19); -ému (1) *JanNKar*, -emu *OrzQuin* (2), -(e)mu (16). $\diamond$ *A* nowy, nowszy (210), nowego (54); -ého (1), -(e)go (53). $\diamond$ *I* nowym (94), nowem (11); -em *ZapWar*, *MurzHist*, *WyprKr*, *BudNT*, *KochProp*, *ActReg*; -ym : -em *FalZioł* (1:2), *OrzRozm* (1:1), *KlonFlis* (2:2); ~ -em (2), -(e)m (3). $\diamond$ *L* nowym (247), nowem (18); *ComCrac*, *MurzNT*, *BudBib* (3), *BudNT* (8), *ModrzBaz*; -ym : -em *ZapWar* (1:1), *FalZioł* (6:2), *SkarŻyw* (15:1); ~ -ęm (1), -(e)m (17). $\diamond$ *V* nowy (4). $\diamond$ *f N* nowa (151), nowa (3), now(a) (7); ~ (*attrib*) -a (130), -a (3); -a *SkarJedn*; -a : -a *OrzRozm* (1:1), *RejAp* (11:1); ~ (*praed*) -a (14). $\diamond$ *G* nowej (86), nowyj (1) *MurzNT*; -ěj (14), -(e)j (72). $\diamond$ *D* now(e)j (9), nowyj (1) *MurzNT*, nowé (1) *OpecŻyw*. $\diamond$ *A* nową (199). $\diamond$ *I* nową (53). $\diamond$ *L* nowej (45); -ěj (6), (e)j (39). $\diamond$ *V* nowa (2). $\diamond$ *n N* nowé, nowszé (119); -é (12), -(e) (107). $\diamond$ *G* nowego (302); -ého (34), -(e)go (268). $\diamond$ *D* now(e)mu (7). $\diamond$ *A* nowé (171), nowo (2); -é : -o *RejPos* (13:1), *SarnStat* (3:1), ~ -é (15), -(e) (156). $\diamond$ *I* nowym (80), nowem (10) *PatKaz II* (2), *FalZioł* (2), *RejPs* (2), *LudWieś*, *MurzHist*, *BibRadz*, *StryjWjaz*; -em (1), -(e)m (9). $\diamond$ *L* nowym (69), now(e)m (7); -(e)m *LudWieś* (2), *Diar*, *BudBib*; -ym : -(e)m *LibLeg* (1:2), *BibRadz* (1:1). $\diamond$ *pl N m pers* nowi, nowszy (85). *subst* nowé, nowszé (107); -é (29), -e (2), -(e) (76); -é : -e *SarnStat* (18:2). $\diamond$ *G* nowych, nowszych (201). $\diamond$ *D* nowym (30), now(e)m, nowsz(e)m (3); -(e)m *PaprUp*; -ym : -(e)m *ModrzBaz* (1:2). $\diamond$ *A m pers* now(e) (22). *subst* nowé, nowszé (260); -é (25), -e (2) -(e) (232); -e *KochTr*; -é : -e *SarnStat* (16:1). $\diamond$ *I m* nowémi (26), nowymi (11); -émi *MurzHist* (2), *Leop*, *GrzegRóżn* (2), *RejAp*, *RejPos* (2), *BudBib* (2), *BudNT*, *ModrzBaz*, *KochPs*, *SkarŻyw*, *ZawJeft*, *JanNKar*, *SarnStat* (4), *SkarKaz*, *CiekPotr*, *SkarKazSej*; -ymi *OpecŻyw*, *KrowObr* (2), *WujJud*, *CzechEp*, *Calep*, *PowodPr* (2); -ymi : -émi *CzechRozm* (2:1), *WujNT* (1:2); ~ -émi(7), -emi (1), -ęmi (1), -(e)mi (14); -emi : -ęmi *MurzHist* (1:1). *f* nowémi (9) *FalZioł*, *DiarDop*, *Leop*, *RejZwierc*, *RejPosWstaw*, *CzechRozm*, *LatHar*, *SarnStat*, *GosłCast*, nowymi (5) *OpecŻyw*, *KromRozm III*, *KrowObr*, *SkarŻyw*, *ReszHoz*; -émi (2), -(e)mi (7). *n* now(e)mi (4) *Mącz*, *RejAp*, *RejPos*, *PaprUp*, nowymi (4) *KrowObr*, *CzechEp* (3). $\diamond$ *L* nowych, nowszych (27). $\diamond$ *V m pers* nowi (1).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XIX w.*

1. *Taki, którego dotychczas nie było, który dopiero nastął; inny niż przedtem; niesłychany; novus Miech, PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz, JanStat Cn; inauditus Calep (2516) : OpecŻyw 9, 173, 181v, 182; PatKaz II 50v, 52, 74v, 77, 80v [2 r.], 83; KlerPow 2; tako zaśie chciałem tym darem małym, ale w Koronie Polłkiey nowym tego wielkiego W. W. dobrodzieyftwa nieprzepominać FalZioł + 2v; Ile kroć też nanie zbyt ni á nagły gniew/ ítrach boiazni/ troška/ albo też iaka nowa á wielka radość przychadza. FalZioł V 31, +2, +2v, V 49v [2 r.], 70v, 71v; MiechGlab 43, 75; BierRozm 11; LibLeg 8/133, 11/40v, 41 v, 160, 163v (8); WróbŻołtGlab A4v; RejPs 171v, 219; ComCrac 18v, 22; RejRozpr Gv; LibMal 1544/92v; ZapWar 1545 nr 2646 [2 r.], 1551 nr 2684; HistAl M4; KromRozm I A4v, [L3]v, [P2]v; MurzHist B2; MurzNT 43v, 73v, 108v [4 r.], Mar 2/21; MurzOrt B; álbo ktorzy*

ine piłmá nowe á od koścyoła powłfechnego nyeprzyyęte przyymuyą *KromRozm III F*, C5v E8v, Fv, F2, G4 (9); *Diar* 51, 61, 64, 82; *DiarDop* 111, *LubPs* O5v, Z3 [2 r.]; *GroicPorz* ii3; Philip Tuderty s Florencyey/ Lekarz y Kupiec/ nową Regułę wymyślił y vftáwił/ którą zakonem Pánnny Máryey názwał *KrowObr* 136, A4v, B, 6 [2 r.], 7 [2 r.], 7v [2 r.] (47); *RejWiz* 94v, 160; Máiąc tedy bráćia dufánie/ że wnidziemy do Swiátnice przez krew Chryftułowá: tą drogą którą on nam záczył nową *Leop Hebr* 10/20, *Matth* 26/29, *Mar* 14/25, *Act* 17/18; *OrzList* b, hv; *UstPraw* K2v; *RejZwierz* 6v; *WyprKr* 81; *BibRadz* *4v, I 1c marg, *Lev* 23/16, 3.*Esdr* 6/9; *Goski* *4; *OrzRozm* A3, Cv, S4v, T2v; Romulus tedy w Rzymie napirwey kroluiąc przez XXXVIII lat / práwá/ rząd / y záchowánia nowe poftánowił. *BielKron* 99, 10, 13v, 82v, 83, 88v (23); *Mącz* 127b, 165c, 171b, 251d, 253b, 348b, 413a; *OrzQuin* I4v; Lecz gdyby on káżdą złość chćiał Piorunem kárác/ Mułiałby fię nátychmiał o nowy Swiát ítárác. *Prot* B2, A3, B2, D4v; *SarnUzn* D5 marg, F3v, G3; *LeovPrzep* B4v; *RejAp* 1v, 55, 56v, 57, 66 (9); *GórnDworz* M3, Kk4v; idźcież po wśzytkiemu fwiáthu/ rofpowiedáiąc Ewányeliá/ to ielt/ to nowe/ zyáwienie miłofierdzia Bogá oycá niebieskiego/ y to nowe á wdzięczne pofelłtwo/ ktorem ia wźemu fwiátu przynioł od niego. *RejPos* 118v, A6 [2 r.], 5 [4 r.], 9, 10, 12v (47); *RejPosWiecz*² 96; Abowiém y ci fami/ którzy inácý wykładáią/ ták z námi pirwéy wierzyli: á odfzczepiwłzy się od nas/ nowy wykład z mozgu fwego należli *BiałKat* 96; *KuczbKat* 155 [2 r.], 180; *RejZwierc* 24v, 126, 189v [3 r.], 245, Aaav; Byłác zá łáłką Bożą prawdá w Polfcze przed tą wáłzą nową prawdą/ którąście teraz wyznáwác poczęli. *WujJud* 15v; Heretyk ten ielt; który [...] fáłzywe y nowe opinie wymyślá/ álbo ich náśláduje. *WujJud* 20; A iáko ná krzyżu Pan Chriřtus ofiárom Aaronowym koniec vczynił/ ták ná oftátniey Wiczerzy nowe káplánłtwo/ y nową ofiárę poftánowił *WujJud* 150, 2v marg, 4, 5, 10, 11v (23); ktorzy tych czáłow tęż náukę Ewágeliy od kriftuřá y od Apořtołow Kořciołowi Powłzechnemu podaná/ śmieią názywác nową y pokátną/ od trzydzieřci lat záczętą/ dla tego iż fię z vftáwámi y wymyřły ich řtárlzych zgodźić niemoże. *WujJudConf* 81, 5, 6, 10v, 170v; *RejPosRozpr* c2, c4; nic po tem nowem tłumáczeniu. Dořyc ná Brzeřkiem/ ábo ná Krakowřkiem. *BudBib* B2v, C, *Deut* 22/8, 2.*Reg* 24/6, *Ier* 36/10, *Thren* 3/22, 3.*Esdr* 6/9; *WierKróc* Av; *BudNT* przedm a5v, c5v; *CzechRozm* 48v, 67v, 69, 99 [2 r.], 100 (12); Bo trudno temu/ ktorzy przywył złe czynić/ wźiác przed fię nowy nálog dobrzczynienia *ModrzBaz* 12, 88v, 98v, 123, 124; *SkarJedn* 24, 62, 168, 178, 179 (9); *KochPs* 11, 58, 66, 115, 147, 209, 215; *SkarŻyw* A4, 152, 193, 277, 389, 390, 518; *KochTr* 15 [2 r.]; *MWilkHist* I3; *StryjKron* 6, 11, 26, 120, 385, 482, 527; Przetoż iákom rzekł/ obiecował Bog on rząd y páłterze odiáwłzy/ rząd inřzy nowy záložyc/ y páłterza inřzego/ á znacznie/ miáłto inřzych wielu/ iednego poftánowic *CzechEp* 332, 81, 129, 217 [3 r.], 218 [2 r.], 360, 406; chćiałem to wźeláką pilnořciá W.M. pokázác: co fię tknie wiáry/ wyznánia/ y nabożeńřtwá/ ták řtárego Rzymřkiego/ iáko y tego v řwiátá wzgárdzonęgo/ ktore ludzie w rzecř tę cále nie wgláđáiący/ nowym nazywáią: y ono niewiem iáko řqualuiąc ták y owák řzczypią *CzechEpPORz* *2v; *KochJez* A3v; *NiemObr* 137; Iużem był porwał bárdony Y náwiázal nové řtrony *KochFr* 5, 12, 79, 97; *KlonŻal* D2v, D3, D4v; *KochMuza* 27 [2 r.]; Strzeż fię práwi/ káđdey nowey náuki/ nowych dekretow/ nowych rzecřy/ ktore łá dawnořci przeciwne *ReszPrz* 109, 67; *ReszHoz* 116, 134 [2 r.]; *WerGořc* 235, 246; *KochPieř* 30, 31; *ArtKanc* A3v; A iáko ná nowo choroby nowych lekarřtw/ ták ná nowo zbrodnie/ nowych potrzebá káźni. *GórnRozm* D3, Bv, B2v, F2, F4; *KmitaPsal* A2v, A3; *ZawJeřt* 7,

38 [2 r.]; *Calep* 517b; *GostGosp* 30, 164; *GrochKal* 7; *GórnTroas* 11, 12; *GrabowSet* Kv, P4v, Q3; *OrzJan* 20; *WyprPl* B2v [2 r.], C; *LatHar* 235 [4 r.], 244, 396, 401, 510 (12); á zwłafzczá iž mowili nowymi ięzykami ktorych pierwey nie vmieli *WujNT* 614, 184, *Mar* 16/17, s. 297, 305, 419 (13); *JanNKar* Av [2 r.], A3v, Bv, B3, B3v (13); *JanNKarGórn* D3v; poniekađ zálécáiac ftátuty przelzél/ y ftánowiąc téz przyzłze. Y téz dla wiela przypadków przypadłych nowe poftánawiamy. *SarnStat* 28; á tą pobudką nową ftára łáfká W.M. moich M. Pánów bęđzie fie odnawiała *SarnStat* 863; iáko fie znaczy z Dekrétów Kanonowych/ y z dawnych Praw/ którym deklaráciié nowe bywáią dawáné: gdyž takowé przygody przypadáią/ iž z onych dawno vczynionych Praw niemože pewnégo poftánowienia vczynić. *SarnStat* 915, *3v, 93, 103, 120, 122 (39); *SiebRozmyśl* G4 [2 r.]; *WitosłLut* A2v; *PowodPr* 22, 25, 30, 39 marg, 41 (12); Iž nową náukę y niepodobną do rozumienia wnořą: káždy to ořáđzi. *SkarKaz* 417b, 206a, 241a, 454a, 485a, 517b, 518a, 576a; *GosłCast* 19, 34; *SkarKazSej* 679a marg, 682a, b, 705b; *KlonFlis* Cv, C3v, F2, F2v [2 r.]; *SkorWinsz* ktv [2 r.]; *SapEpit* B3; Kiedy wyftępek nowy/ ípořobem též nowym Karzą *ex aequitate*, y z rozłádkiem zdrowym. *KlonWor* 65, 46, 48, 49, 58, 67; *SzarzRyt* D4.

W połączeniach szeregowych (26): *PatKaz* II 21, 66v; *KromRozm* I F3, K2v; *MurzHist* T4; *KromRozm* II a3; *Mącz* [95]b, 481b; *SarnUzn* H6; Bo to džiwna/ nowa/ á nieftychána próbá/ od was niedawno wymyřlona. *WujJud* 129v, 95v, 125v, 207v; *CzechRozm* 162v, 173; *SkarŻyw* A4, 47; *CzechEp* 232, 338; *GostGosp* 155; *LatHar* 428; A zwłafzczá iž ięzyk Láćinłki nie ieřt nowy/ áni obcy/ áni nieznáiomy: ále wřzytkim narodom Chreřćijánłkim zwyczáyny y wiadomy. *WujNT* 616, 712; *WysKaz* 39; *SkarKaz* 417a; Y kwitnąć bęđzie procz ftórchu zwiędłóci/ Ozdobą onym/ co ná báránkowá Chwałę pieřń krzycają/ włáfną/ czyłtą/ nową. *SzarzRyt* Dv.

W przeciwstawieniach: »nowy (a. nowszy) ... stary (a. staradawny) (179), dawny (a. dawniejszy) (9), pierwszy (8), zwyczajny (a. zwykły) (5), starożytny (3), przeszły(2), wiotchy (2), posledniejszy, własny« (210): *FalZioł* V 62a; *BielŻyw* 160; *ZapWar* 1542 nr 2606; *KromRozm* III I2; *Diar* 92; *KrowObr* B3, 64v, 206; *Leop* *B2; *RejZwierz* 60v; *BibRadz* Hebr 8/13, 9/15; *BielKron* 206v, 208v, 381v, 467v; *KochSat* B2v; ku tey ftaróżytney domu wałzego chwałé (!)/ nową chwałé wyzwolonych nauk kuřleř fie przydać *KwiatKsiąż* F3; *Inserere novas opiniones et evellere insitas*, Nowe mniemánie w kogo wpoyić á ftóre wykorzenić. *Mącz* 265c; Schema. Latine figura vel ornatus oratoribus est quod a simplici dicendi modo ornate mutatum est, Gdy od włáfnych słów odfłępując nowe słowá dla ípánielřzy á xtáłtownieyřzy rzeczy wykłádamy. *Mącz* 371c, [454]a; Chćiał Luter wřzytkę ftarádawną Policyą w Niemcách z gruntu wywróćić/ á řwá nową pořtáwić *OrzQuin* I4, B3v; *SarnUzn* F7v; *RejAp* 55 [3 r.]; *RejPos* 2v [2 r.], 37, 339v; *RejPosWiecz*² 93v, 94; *BiałKat* 261, 296 marg; *GrzegŚm* 4, 33; *RejZwierc* 172, 177v; *Confesionifte* Terminy w kořćieie zwyczáyne odrzucáią/ á nowe łobie tworzą. *WujJud* L16, 16v, 81 marg, 90v, 173 [2 r.], 207v [2 r.], L14v; *WujJudConf* 2v; *RejPosWstaw* [110²] [2 r.],[110³]v [5 r.], 111; gdyć/ mowi nowe [przymierze]/ tedyć wiotchym vczynił pierwřze *CzechRozm* 93v; Bo odrzucáiac to poslednieyřze nowe przymierze lepřze y dořkonáłřze/ przez ktore pierwřze ono zwiotłzáło/ przymierza řadnego z BOgiem mieć niemože *CzechRozm* 173, 4, 22, 38, 86v, 87 (15); *KarnNap* B2v, C; *ModrzBaz* 35v, 97, 101, 105v, 133v, 143v; *SkarJedn* 247; Krol wnet fie domyřlił woley Bořey/ y zdrapawřzy pierwřzy przywiley/ całá onę wieř y imienie

nowym przywileiem / kościołowi darował. *SkarŻyw* 528, 249, 264, 293, 364; *CzechEp* 32, 33, 48, 125, 190, 281, 413; *Náftań łzczęfliwie/ ty Miefiącu nowy/ S taką pogodą/ y tak ludziom zdrowy/ Iáko ten przelży/ po którym thy wíchodzíř KochSz ktv; WerKaz* 276; *ArtKanc* F10v; *GórnRozm Ev; PaprUp* L; *ActReg* 18; *Dáwnieyřze gwiazdy/ nowym/ plácu vřtěpuią GrabowSet* F3; *LatHar* +2v; *KolakSzczęřł* B; *WujNT* 10, 115, 362, 2. *Cor* 5/16, s. 674 (8); *SarnStat* 143, 863; *PowodPr* 16, 39; *SkarKaz* 44a, 638b [2 r.]; *KlonFlis* F2. *Cf Zestawienia*: »Nowy Testament«, »Nowy Zakon«.

W porównaniach (4): *racźcie mi wierzytz/ iřż iako by mi nové flońce weřřlo/ gdym od Iána fłyřřala przybliźenijé wařře OpecŻyw* [155]; *BibRadz Is* 41/15; *Ięli fye nářzy byli/ iáko řtroiów nowych zwykli/ tak téř y Stánkárowéy novéy Wiáry/ bárzo byřtrze OrzQuin* I4; *PowodPr* 46.

Tytuł utworu J. Januszowskiego (1): NOWY KARAKTER POLSKI Z Drukárnie Lázářzowéy: Y ORTHOGRAPHIA POLSKA *JanNKar* kt.

W charakterystycznych połączeniach: *nowy(-a, -e) afekt, artykuł, bezbożeństwo, bezpieczeńć, bluźnierstwo, bład* (6), *błogosławieństwo, bojaźń* (2), *bostwo* (5), *budowanie* (3), *cesarstwo, choroba* (3), *chwała* (8), *chytrość, ceremonija, dar* (2), *deklaracyja, dekret(ał)* (8), *dochod, dom (boży)* (2), *droga* (4), *drukarnia, duma, dzieło, dziw* (2), *edycyja* (2), *fantazyja, fortel* (4), *fraszka, ganek, genealogija, głoś*, (2), *granica* (2), *gwiazda* (11), *hardość, historyja, inwentarz, jednanie, język* (8), *kacerstwo* (3), *kadzenie, kamienica, kaplica, kapłaństwo* (3), *karakter* (3), *kaźń, klasztor, konfederacyja* (4), *konfesyja, konstytucyja* (7), *kontrakt, kopiec* (2), *korona* (2), *kościół* (9), *krolestwo* (3), *krzest, krzywda, księga* (6), *kształt* (2), *kwestyja, list, litera* (7), *łacina* (2), *łaska* (6), *męka* (2), *miano, miasto* (2), *miłosierdzie* (5), *młyn, mniemanie* (2), *modły* (2), *moneta, muzyka, myśl, nabożeństwo* (4), *nałog, narodzenie* (2), *nazwisko* (2), *niewola, niezgoda, nurt, objawienie, obliczność, odkupienie, odmiana, odpust, odszczepieństwo, ojczyzna, okrasa, okrucieństwo, ołtarz* (5), *omywanie grzechow, opinija* (2), *ortografija, otchłań* (2), *państwo (rzymskie)* (7), *pociecha* (3), *podatek* (2), *pogaństwo, pokora, policyja* (2), *polszczyzna* (3), *pomoc, pomsta, port, porządek (ustaw)*(5), *posada, poselstwo* (10), *posługa, posłuszeństwo, post, postanowienie* (5), *pořwięcenie* (2), *potrawa, potwarz* (3), *powinność, pozew* (2), *pożytek* (2), *praktyka, prawda* (7), *proces* (4), *proroctwo, proba, przekład* (3), *przezwisło* (5), *przybytek* (2), *przyczyna* (2), *przygoda, przyjaźń, przykład* (3), *przysięga* (3), *przystępi* (2), *przywilej* (2), *rada* (3), *radość* (5), *reguła* (16), *religija* (2), *rozdział* (7), *rozkazanie* (6), *rozkosz, rozterka, row, ry(t)m* (8), *rząd* (5), *rzeczyisko* (3), *seкта* (7), *skaranie, służba, spowiedź, sprawa* (5), *sprawiedliwoć* (2), *stadło, stan, statut (statucik)* (5), *stodoła, stolica* (3), *strach, swary, swoboda, szlachectwo, śmierć, śpiewanie* (2), *świadectwo, świat* (3), *świętość* (12), *święto* (3), *tańce, termin* (4), *řłumaczenie, tor, towarzystwo, tryjumf* (3), *twarz, tytuł* (6), *uczynęk, umowa* (2), *upor, urząd* (3), *używanie, wart, wesele* (8), *wiersz, wieźyczka, wino* (4), *wola, wolnoć* (3), *wykład* (6), *występek, wzor, zachowanie, zakon* (4), *zamek, zapis* (3), *zawikłanie prawa, zbor, zbrodnia, zbytek, zebranie, zjawienie* (3), *zrządzenie, zwiastosowanie, źrzodło, żaloba, żołtarz* (3).

Przysłowie: *Nigdjćiem po nowey krzywdzie/ Gniewnoć rychło nie odeydzie BierEz* L3.

Wyrażenia: »nowy bog« = *novus deus PolAnt; novus daemon Vulg* [szyk 10:2] (12): *KrowObr* 89; *BielKron* 140v; *A przetoř gdzie rzecz iest o Religiiey/ vcźmy řię przykładem Páwłowym/ nie zmyřłáć iákiego nowego Bogá GrzegRóżn* K4, G3v, H4v, I4, L4; *BudBib Iudic* 5/8; *CzechRozm* 95; *KochPs*

118; *CzechEp* 217; Zda fię być opowiedczem nowych (*marg*) obcych ábo cudzych. G. (-) bogow *WujNT Act* 17/18.

»cło, myto nowe« = *teloneum novum JanStat* [*w tym: myto i cło* (2)] [*szyk 13:9*] (19:5); *UstPraw Ev*; *RejZwierc* 234; Nowé Cło tylko od tych rzeczy, które bywáią pędzone ábo wiezione z Królestwá, ma bydz brano. *SarnStat* 398; podwyszenie nád piérwzy przywiléy Mytá y Clá/ álbo nowego poftánowienie [...] ma bydz *irritum et inane SarnStat* 403, 67, 106, 142, 348, 396 (20).

»(nie)co (*a. coź*) nowego, cóś nowego« = (*ali*)*quid novi Vulg, Mącz; quispiam novus Modrz; quid novum JanStat* [*szyk 73:1*] (63:11); *BierEz* A3v; *BielŻyw* 32; bo czo ieden wítawi to drvgi po niem fkazi/ a czo nowego fwego wymyflý *SeklWyzn* a2; To nowina twe przyfzcie panie moy Podczáfy [...] Kiedy was tu poflano od pana moiego Iuź to yfcie mufi być iednak czos nowego *RejFóz* K5v, D6v, G6v; (*did*) Pleban pytha czo fię tofmieie. (-) A to zafię czo nowego Tam fię ímieie fkaťa tego. (*did*) Kupiec powieda iż Czarth. (-) *RejKup* i7v; *KromRozm I* Fv, Kv; *KromRozm II* p3v; *KromRozm III* C3, E, L7; *DiarDop* 114; *BielKom* A3v; *GliczKsiąż* N6v; *GroicPorz* vv [2 r.]; *RejWiz* 142v, 148v, 159, 185v; *Leop Ex* 35/35, *Act* 17/21, 1.*Petr* 4/12; Wlęc go drudzy potkáli/ á coź tám nowego/ Zgorzáła Kurza nogá/ z opátrzenia złego. *RejFig* Bb4, Ee4; *BibRadz* II 59d *marg*; *BielKron* 445v [2 r.]; *KochSat* B3v; *KochZg* A4; *Novi aliquid apportare vel rem novam, Nieceo nowego przinieść. Mącz* 313c, 37c, 44d, [95]b, 313c, 341d, 352a, 353a; Skądże/á do kąd? (-) Z Wárfzáwy do Domu. (-) Coź tám nowego? (-) Exequucyá iuź mamy. *OrzQuin* A4v; *SienLek* 19; *RejAp* E8, 33, 166; Krolu mnimałem bych miał dźiś nieco nowego od ciebie słyfzeć/ ále tá gadká ieft mnie iáwna/ á máley wagi. *HistRzym* 9v; *RejPos* 5, 35, 37, 165, 187v, 204v; *RejZwierc* 18v, 24v, 189v, 259; *CzechRozm* 186v; *ModrzBaz* 39, 46; (*did*) Tomáź przyfzedłzy do vcźniow. (-) Dobry wieczor bráciłzkowie Społeczni Apoštołowie Słyháliście co nowego? Tym czásem niebycia mego? *MWilcHist* L2; *CzechEp* 140; *NiemObr* 135; *BielSen* 5v; *BielSjem* 9; *GórnRozm* L2, M3; *ActReg* 44; *GostGosp* 10, 164; *WujNT* 652, 1.*Petr* 4/12; *SarnStat* 1122; BA toć mnie cóś nowego/ na dródze potkáło/ Czego fię nigdy ferce/ me niefpodziewáło. *PaxLiz* D4; *KlonWor* 11.

bibl. »nowy człowiek (*a. ludzie*), Adam« = *człowiek odmieniony, odrodzony przez łaskę bożą; novus homo Vulg, PolAnt* [*szyk 23:24*] (39:8); Przefto Apoštoł Boży/ każe zewlec ftárego tzłowieká/ y z żádzami iego/ á nowego każe oblec/ ktory ieft ftworzon według Bogá. *KrowObr* 64v; *Leop Eph* 2/15; *BibRadz Eph* 4/24; *RejPosWiecz*² 94; Wfzyftek ítháry człowiek vmiéra ná chrzćie/ thák iż káždy ochrzczóny nowym fye człowiekiem ftawa *BialKat* 261; *GrzegŚm* A3v, 31, 33, 37, 53 (8); *RejPosWstaw* [110²], [110³]v [4 r.], 111; *BudNT Eph* 2/15; *CzechRozm* 38, 90, 92, 95v, 221 (8); *KarnNap* B2v, C *SkarŻyw* 264, 293; *CzechEp* 316; *ArtKanc* F10v, N16; *GrabowSet* Fv; *LatHar* +2v, 112; Iáko z drugiey ítrony człowiek nápráwiony w Chríftušie y przez Chríftuía; nowym człowiekiem bywa názwány. *WujNT* 543, 543 *marg*, *Eph* 2/15, s. 674, *Eph* 4/24, s. 700 (9).

»nowa ewanjelija (*a. wanjelija*)« = *nauka chrześcijańska gloszona przez różnego rodzaju niekatolickie wyznania chrześcijańskie* [*szyk 21:10*] (31); *KromRozm I* A3v, A4v, D4v; *KrowObr* B; *OrzRozm* K2v [2 r.]; y wolę ábyście mię od téy ítárey Ewányeliéy/ Krześcijaninem zwáli/á niźli od onéy nowéy/ Ewányelikiem. *OrzQuin* B3v; Tákci tá nowa Ewányelia/ cztérzem Ewányeliftom przeciwna/ y ode Dyablá ná świat ku vpadku ludzkiemu poftaná/ vmié *OrzQuin* K4, K4 [2 r.], L2 [5 r.], L2v *marg*;

BiałKat 371 marg; *WujJud* B3, 81 marg, L14v; *SkarŻyw* 90; Lutherowe świadectwo/ o jego nowej Ewangelijey. *ReszPrz* 71, 71, 73; *WujNT* Yyyyyy3; *PowodPr* 42 [2 r.], 43, 76; *SkarKaz* 241a marg, 417b marg, Oooob.

»imię nowe (jest)« = *nomen novum PolAnt, Mącz, Vulg* [szyk 15:10] (25): *KrowObr* 77, 138v; *BibRadz Apoc* 2/17, II 135c marg; także od nowej poľady nowe imioná dali ťwym ťziemiam/ tho iefťh gdzie byľa wielka Miľia/ przezwáli Bolgáriá: gdzie byľa máľa/ dáli imię Serbia *BielKron* 338v, 127v, 234v, 424; *KwiatKsiąż* A; Notare res nominibus novis. Rzeczóm nowe ymioná dáć/ Nowemi ymiony przezwác. *Mącz* 250c; *RejAp* 26, 28, 40v; *RejPos* 3; *BudNT Apoc* 3/12; *SkarJedn* 66; *NiemObr* 112; Bo to imię Polak/ nowe iefť/ y tu dopiéro w tych kráiach vroľło *KochCz* B2v, B2; ále od náuki Lutrowey y Kálwinowey/ wzięli imię nowe dziťsieyľzy Ewángelikowie: iż fię nie mogli zwác ani Kátholikámi áni Chrzeťcijány. *WujNT* 444, *Ioann* 1 arg, s. 307, *Apoc* 2/17, 3/12.

»jako nowy« (1): Y ťtaremu ťwiáthu nie przepuťcił (marg) To iefť/ iż po potopie ťtaľ fię ťwiat iáko nowy. (-) *BibRadz* 2.Petr 2/5.

»nowy księżyc, miesiąc (a. miesiąc jest nowy)« = *nów; neomenia BartBydġ, Vulg; mensis Vulg* [szyk 13:2] (8:7): *BartBydġ* 97b; *FalZioľ* IV 50d, V 46; Pokazuie nam iż then Grudzień będzie ťniegiem dzierżaľ do peľniew. A zafię do ťľtatniew czwiewci odmiękcż będzie/ Z czego na koniec ťniegi ku nowemu miefiączu vroľtá. *LudWieť* B3; *KromRozm II* 1v; ťwiáť Nowego księżycá/ y Sobboty/ y ťwiáťh inych nie znofľe á nieľcierpię/ bo niepráwe ľá zbory wáľfe *Leop Is* 1/14, 1.Reg 20/5, 18, 24; *Goťki ktv; SienLek* 36v; *WujJud* 198v; *ModrzBazStryj* ¶2v; *KochSz ktv; WujNT* 699.

»nowa nauka« = *nova doctrina Vulg* [szyk 38: 8] (46): ten ci iefť ktoryťz nauczáľ naukę nowá/ zakonowi bożemu przeciwná. *OpecŻyw* [123], 108v, 118v; *ComCrac* 13v; *RejKup* y2; gdyż to wyelka podporá náuki/ iż nye nowa/ ále iż ci á ci ták dźyerżeli y dźyerżá *KromRozm I* F3v, Ev, K2v; *KromRozm II* a3v; Wľpomina też iefťtze ksiądz Biľkup ná wielu mieyľcách/ iákobym ia nowej náuki vtzyľ *KrowObr* B, A2v, B [2 r.], Bv, 71, 241v; *Leop Act* 17/19; *BielKron* 197v, 202, 206; *RejPos* 12v; *WujJud* 133, 134; *RejPosWstaw* [143³]; *CzechRozm* 253; *SkarJedn* 373; *CzechEp* 357, 360 [2 r.]; *ReszPrz* 63, 91, 109; ktorzy nowá naukę przynofzá/ ktora fię nie zgadza z náuká w przod podaná *WujNT* 652; ktorzy ludzie od Kátholickiewy wiáry odwabiáia/ y nowe náuki wnofzá/ ktorzych nie znaľ áni ľlychaľ ťwiéty á powľzechny koťcioľ Chrzeťcijányľki. *WujNT* 652, 31, *Mar* 1/27, *Act* 17/19, s. 525, 543, 733; *SkarKaz* 241a, b, 417b [2 r.], 419b, 550a.

»nic nowego« = *nihil novi Mącz, Modrz; non novum PolAnt* [szyk 39:1] (40): *ZapWar* 1519 nr 2185; *KromRozm I* Fv; Pán Chriťtus nie uczy nic nowego ani ťtaremu zákonowi przeciwno⁸⁰ *MurzNT* 18v marg, 18v; *Diar* 60, 62; Boć jedno to zadzierżewa nasze wolnoťci, że bez nas nic nowego na nas KJM stanowić i z WM nie może. *DiarDop* 111, 113; Coż iefť co fię ťtaľo? toźci fię zľtanie/ á niemáľz nic nowego pod ťlońcem. *BibRadz Eccle* 1/9; *OrzRozm* L3v; *BielKron* 79, 199v, 206, 207, 208v (11); *Mącz* 19d; *SarnUzn* F7; *HistRzym* 13; *RejPos* 131, 164; *WujJud* 43v, 62v; *BudBib Eccle* 1/9; DObrze ieden powiedziaľ: Niemaľz nic nowego/ Zeby przed tym ná ťwiecie/ nie byľo iuż tego. *HistHel ktv; CzechRozm* 105v; *ModrzBaz* 1; *SkarŻyw* 318; Nie czynim nic nowego czego nie bywáľo/ Wiele fię tákich rzeczy pierwey przygadzáľo. *BielSjem* 8; *ActReg* 21, 148, 155; *SarnStat* 65; *PowodPr* 70; *GoťCast* 34.

»nowy (a. nowszy) obyczaj« [w tym: *nowym obyczajem* (12)]; *novus modus Mącz* [szyk 16:5] (21): *OpecŻyw* 4, 70v, 93v; boga się nic niebął/ ale rozlicznemi i nowemi obyczajami a zdradami v ładow rzeczy íprawował *MurzHist* L4, Bv; *KromRozm III* A8v, F2; *Diar* 60; *BibRadz I* 3b marg; *BielKron* 120v; *KochSat* B2v; *KwiatKsiąż* K4; *Novo modo. Nowym obyczajem. Mącz* 251c, 251d; *RejZwierc* 189v; gdy niemogli mocą przepomoc Rzymian/ thedy rozmaíte fortele y ítráchy wynáydowali nowym obyczajem/ ktorego íelzcie Rzymianie nie widáli ani ílycháli. *BielSpr* 44v; *RejPosWstaw* [110²]; *KochProp* 10; Miáfto kśiąg/ ile baczę/ muśím pátrzyć woyny. Iuż teraz/ wnořą ná nas obyczajie nowe/ Chcą nas mieć do potrzeby żołniérkiéy gotowé. *WyprPl* A2; *WujNT* 837; *CiekPotr* A4.

»nowa ofiara« (14): *RejPos* 78 v; *BiałKat* 351; *RejZwierc* 260v; *WujJud* 149, 150, 236v, 237; *ReszPrz* 19; A Ireneus świádczy: Íż Pan Chrifus [...] náuczył Apořtołow nowey ofiáry nowego Teřtámentu *WujNT* 115, 114, 115, 361, *Hebr* 13 arg; *SkarKaz* 158b.

»nowa pieśń, piosnka (a. piosneczka), pienie, psalm« = *canticum novum Vulg, PolAnt* [szyk 37:28] (30:23:8:4): *OpecŻyw* 186; ízpyeualy pyenyne noue o tey chwalebney pannye *PatKaz II* 52v, 52v, 71v; Spiewayćie panu bogu piońkę nową/ boć dziwne rzeczy íprawił. *WróbŻořt* 97/1; *RejPs* 47v, 141v, 144; *LubPs* H4v, Lv, 03, Qv, S4v (12); *KrowObr* 229; *Leop Ps* 39/4, 97/1, *Is* 42/10; *BibRadz Ps* 144/9; *RejAp* 52v, 55 [4 r.], 117, 118v [2 r.], *Ee3v*; *RejPos* 342v; *RejPosRozpr* c4v; *BudBib Ps* 97/1, 149/1; *CzechRozm* 200v; Cantate domino canticum novum. Zacznćie nową moźnému/ Pieśń Monárfze niebieřkiemu *KochPs* 144, 2, 45 [2 r.], 84 [2 r.], 103, 166 [2 r.]; *KochTr* 7; Pořyłał teź nowe Píálmy do ínfzych ziemiánow. *KlonŻal* A2, C3v; SPiewayćie nową moźnemu Pieśń Monárfze Sármatřkiemu *KmitaPsal* A3, ktv; *LatHar ktv*, 401; *WujNT* 615 [3 r.], *Apoc* 5/9, 14/3, s. 872; Sto cztéřdzieřci y cztéry tyřięcy ich gráią/ A ónę piońkę nową wdźięcznie mu řpiéwáią. Którey źaden nie vmié/ íedno oni fami/ Bowiém grzechem nieczyřtym nie íą pomázáni. *SiebRozmyřl* K4v; *SkarKaz* 576a, 579b; Pieśń nowa *ad notam*, Nie obruřzay řię że kto nie wřtydliwie. *CzahTr* B2.

»nowe prawo« = *nova lex Modrz* [szyk 13:4] (17): *BielŻyw* 160; *BielKron* 272; *LeovPrzep* C; *RejZwierc* 37; *CzechRozm* 172v; *ModrzBaz* 101, 143v; gdy Kśięźa nie przeřtawáiąc ná prawie pořpolitým ziemiřkim/ nowe práwo od Papieźow podáne/ ktore *Ius Pontificium* zową máią *NiemObr* 172; A nie popráwy trzebáby práwu wářzemu/ íáko lat złey řukni/ ale ná nowe práwo íáko ná nową řuknią lepieyby řię zdobyć. *GórnRozm* K3, Ev, I, K3 marg; *PaprUp* Gv; *ZawJeřt* 13; *SarnStat* 1167; *PowodPr* 81; *SkarKaz* 160b.

»przykazanie, rozkazanie nowe« = *mandatum novum Vulg, PolAnt* [szyk 10:3] (9:4): Dáię wam nowe przykazánie/ ábyřcie řie zobopolnie miłowáli *Leop Ioann* 13/34; *BibRadz Ioann* 13/34; *RejPosWstaw* [143⁴]; Íellic nowe przymierze dáć miáł/ tedyć pewnie nie bes nauki/ ábo vřtaw/ ábo rořkazánie nowego *CzechRozm* 92v; *WujNT Ioann* 13 arg, 34, s. 362 [3 r.], 1.*Ioann* 2/7 (9).

»nowy rok« (9): aby mu pan Bog dał na ten nowy rok/ řzyrokie mieřtce v kroła íego miłóci mądre řlowo/ ciéřzko wmiéchu/ ľegko na wářtrobie. *LudWieř* A2, kt, B3v; *OrzQuin* G4v; *StryjKron* 350; (*nagł*) Nowy Rok. (–) TOź bęďcie w tym idącym/ co z zchodzącym byłó: Bo baczę/ że ná niebie nic řye nie zmieníło. *PudłFr* 7; Apophoreta – Nowe lato, podarek na nowi rock, kolenda. *Calep* 82a; *WitořLut* A6v; *KlonWor* 80.

»nowa rzecz« = *res nova Vulg, Mącz, Modrz; novitas Mącz; novum Mącz, PolAnt* [szyk 61:47] (108): *OpecŻyw* 46; Człowiek bywa [...] nowe rzeczy roznołżący/ a pod czas też mataiący. *FalZioł* V 51v; *LibLeg* 11/40v; *RejKup* h5v; *KromRozm I N2v; MurzHist* K, M3v; *MurzNT* 108v; *KromRozm II* av; *KromRozm III* I2v; *Diar* 92; *DiarDop* 106; *BielKom* F8; *KrowObr* B; Ale żem teraz przypadł ná ty nowe rzeczy/ Ktorych nigdy moiá myłł nie miáłá ná pieczy. *RejWiz* 85, 178v; *Leop Num* 16/30, *Is* 42/9, *Act* 17/20, AAA2; *OrzList* b3, e4; Iełtli co/ o czymby kto mógł rzec/ Pátrzayże/ to nowa rzecz? Iużci to było przefłżtych czáfów kthore były przed námi. *BibRadz Eccle* 1/10; Dalemci fłżzeć rzeczy nowe iuż teraz [*feci te nova*]/ ktore były zákryte á nie znałeł ich. *BibRadz Is* 48/6, I 2a marg, II 88a marg; záto mu nic niedáli thylko rufzniczkę z krzemieniem/ co ná ten czas v nich byłá nowa rzecz *BielKron* 316v; Láthá 1526. Gdańłzczańie nowe rzeczy íthroili/ wiare y prawa łobie inłze wymyłłali *BielKron* 419v, kt, 24v, 25, 79, 140v (15); *KwiatKsiqż* O4; *Novitatis studiosus*, Pilny nowych rzeczy. *Mącz* 251d, 225a, 229d, 348b, 406a, 423b [2 r.], 458b; *OrzQuin* N3v, V2v, Yv; *SienLek* 24; *RejAp* 174v, 176; *GórnDworz* D3, Hh8; *GrzepGeom* B3v; *RejPos* 8, 12v [2 r.], 35v; *RejPosWiecz*² 94; iżby wiedział/ nowali to rzecz iełt w kołciele Chrzełciáńłkim: Tedyć powiádam/ iż przed Dżewiáciá íet lat/ Grzegórz łwięty Papięż [...] odpułty w kołcielęch rozdawał *BialKat* 173v; *RejZwierc* 172 [2 r.]; *BudBib Eccle* 1/10; *BialKaz* E4v; *CzechRozm* 38, 236; *ModrzBaz* 29, 39, 83, 92v, 106v, 137; *SkarJedn* 182, 184, 192; *SkarŻyw* 30, 319, 538; *StryjKron* 390; *CzechEp* 232 [4 r.], 233, 417; *NiemObr* 42; *ReszPrz* 95, 109; powiedam/ iż nowe to łá rzeczy w Polłcze piłáne práwo. Bo dopiero fię od Każimierzá Wielkiego/ ábo trołkę przedtym/ y to tylko w przywileiách opiłáne poczęł *GórnRozm* E, C2, K3v; Ultrafacultatem zlecenia Wysłickiego nowe rzeczy do Procełsu Confederatyi nienależące wniesli *ActReg* 18, 18; *OrzJan* 125 [2 r.]; *WujNT Act* 17/20, 2. *Cor* 5/16, *Apoc* 21/5; *JanNKar* A3v, A4; *PowodPr* 44; *SkarKaz* 417a; *KlonWor* 33.

»nowy sąd« [szyk 4:4] (8): *RejZwierc* 175v; wydałifmy Tribunal/ to iełt porządek łádów nowych głównych *SarnStat* 863, 127, 549, 615, 735, 858, 1310.

»słowo, słowko nowe« [szyk 14:12] [21:5]: *KromRozm III* 12; *DiarDop* 116; *Fabricare verba*, Słowa kowác/ to yest/ nowe wynáydowác. *Mącz* 113a, 371c; ktora nie bez przyczyny Theologowie pollednieyfzy zowá *Circumincefio*, łłowem nowym y trefnym/ ále k tym rzeczám bárzo łłuzącym. *SarnUzn* F2v, G4; Y to mi fie też nie złe podoba/ kiedy łtworzy łobie nowe łłowo: ále ná Polłkim gruncie/ ábo ze dwu Polłkich iedno vczyni. *GórnDworz* F6, Ii6v; *WujJud* 90v; wymyłłił nowe łłowo Deáłter to iełt Bożyłzće/ áłbo báłwan. *BudBib* C, B4, C; Szátáńska łztuká, z nowymi słowkami rzecz nowá wprowadziłá. *CzechEp* 232 marg, 77, 232 [3 r.], 233 marg; *NiemObr* 127, 129, 132, 137; *WujNT* 8 marg, 735 [2 r.]; *GoslCast* 5.

»nowy sposob« [w tym: *nowym sposobem* (3)]; *nove Mącz* [szyk 9:2] (11): *MurzHist* M3v; *MurzNT* 108v; *BibRadz* I 1d marg; *BielKron* 103v; *Mącz* 251d; *KuczbKat* 135; Nowyc to łłofołb grzechow odpulłzczańia ná kazániu/ ktorego Kołciól niezna/ á wy im prołty lud záwodżicie. *WujJud* 88v; *CzechRozm* 163v; *NiemObr* 118; *WysKaz* 14; Kiedy wyłłtepek nowy/ łłofołbem też nowym Karzą *ex aequitate*, y z rozłádkiem zdrowym. *KlonWor* 65.

bibl. »nowe [= *odmienione przez łaskę bożá*] (jest) stworzenie« = *nova creatura PolAnt, Vulg* [szyk 23:3] (26): *WrółŻołt* ii2; Przes chrzełt łławamy fię nowym łłtworzeniem *SeklWyzn* d4; *BibRadz* 2. *Cor*

5/17; *RejPos Wiecz*² 93v, 94 [4 r.]; *GrzegŚm* 33, 53, 54, 56, 63; *BudNT Gal* 6/17; Nie mowi tu Pan/ o powłzechnym ftworzeniu/ ktore nam iest fpołeczne z infzymi ludzmi: ale o odrodzeniu: dla ktorego też bywamy nowym ftworzeniem nązwáni *CzechRozm* 38v, 38 [3 r.], 76v; *CzechEp* 413; *ArtKanc* I11; Abowiem w Chrifufie Iefufie nic nie wazy ani obrzezanie/ ani nieobrzezka: ale nowe ftworzenie. *WujNT Gal* 6/15, 2.*Cor* 5/16, s. 666 [3 r.].

»nowa summa« [szyk 4:2] (6): *ZapKościar* 1582/32v; Była tez rozmowy (!) miedzy P. Marszałkiem a XPodkanclerzym inSenatu non satis amica ktorasie wsczela oPana Piotra Myszkowskiego zemu od Chęcin oderwał Podkanclerzy Folwark ktorybył wnowey summie *ActReg* 61; *SarnStat* 7, 99 [2 r.], 441.

»nowa światłość« = *nova lux Vulg* (15): [*Matka Boska*] nie tylko ofwiecila nową fwiatłofcią niebo/ ale też fwą fwiatłofcią/ flońce/ miefiąt/ zatzmila. *OpecŻyw* 182; *PatKaz II* 51; *KromRozm I E2v* [2 r.]; *LubPs Z2*; Ale żydom/ zdało fie iakoby im nowa fwiatłość weflła/ radość/ cześ y tańce *Leop Esth* 8/16; *RejPos* 15, 15v [2 r.], 19v, 20; *WujJud* 2v; Pan oczy záfzłé cięmnością Obdarza nową światłofcią *KochPs* 212; *LatHar* 592; *SkarKaz* 45b.

»nowa ustawa« = *nova constitutio JanStat* [szyk 12:11] (23): *MurzNT* 108v; i jeżlieby też jakie nowe rzeczy a złe się wszczynaly, aby się też jakimi nowymi ustawami tak zahamowały *DiarDop* 106; *GroicPorz* g; *OrzRozm A3*; *BielKron* 88v, 109, 205v; *RejPos* 8, 29v; *RejZwierc* 259, 260v; Niektore rzeczy k woli niektórym więcey/ niżli wedle słufzności ftánowiono: ftäre wftawy zárzucano/ nowe wymyślano [*vetera abrogabantur nova excogitabantur*]. *ModrzBaz* 97; VStaw nowych nie będziemy czynić/ iedno zá zwoleniem Rad y Polłów Ziemfkich wedle Státutu Alexándra Królá. *SarnStat* 50, 49, 50 [3 r.], 66, 67, 122 (11).

»nowy w uszu [czyich]« = *nieslychany dla kogo* (1): á kiedybym rozumiał/ być to rzecz nową w wízu W.M. przywiódł bym wiele ludzi ná przyklad *GórnDworz* D3.

»nowa wiara (a. wiarka) (była)« = *nova religio Mącz* [szyk 24:15] (39): *KromRozm I A3*; rozmowá twoyá około tey nowey wyáry/ álbo náuki Luterskyey *KromRozm II a3*; poki ty nowe wyáry álbo nyewyáry były nyepowftály *KromRozm III K6v*; *KrowObr kt, D*; *OrzRozm A3*; abyście do tego czáfu byli w iedności kościoła/ á nowych wiar łobie nie wftháwiáli niżli Koncylium będzie. *BielKron* 208v; wezwał k łobie duchownych ludzi profzác ich áby go náuczyli wiáry Krześciánfkiey/ ktora ná ten czas była nowa. *BielKron* 299v, 140v [3 r.], 192, 204v, 207, 208v [2 r.]. 210; *Mącz* 44b; *OrzQuin* C4v, I4; *SarnUzn* A4v; *GórnDworz* N5; *RejPos* 29v; *BielSat* Hv; *WujJud* A8v, 2v, 10v, Nn5v; *WujJudConf* 2v; *CzechRozm* 67v; *CzechEp* 56 marg, 360 [2 r.]; *LatHar* 513; *WysKaz* 38; *PowodPr* 46 marg; *SkarKaz* 44a, 418a marg; *SkarKazSej* 681b marg.

»nowa wieczerza« (3): niż poczał [*Pan*] fprawę rozdawania nowéy wieczerzéy fwoiéy. *BialKat* 296, 296 [2 r.].

»nowy wymysł« = *novitium inventum Mącz* [szyk 13:3] (16): *RejKup* o4v; *KromRozm III N2*; *Mącz* 251d; *RejAp* 109v; nie czekay żadnych nowin/ ani żadnych nowych wymyflów/ ábo nowego zyáwienia *RejPos* 165, 9, 14, 37, 85v, 302 marg; *RejZwierc* 260 [2 r.]; *WujJudConf* 253; Vkázował bym im też potym y to/ iż Tálmod ich iest nowy wymyfl: y nie nadawnieyfze fpifanie *CzechRozm* 69v, Av3; *CzechEp* 219.

»nowy zwyczaj« = *nova consuetudo* JanStat (4): iż [muzyka] ma tę moc odmienić nas/ w czołepfzego/ á dąć nowy zwyczaj/ który fie ku cnocie gárnie Górndworz H2; SarnStat 929, 1069, 1109.

»nowy żywot« [szyk 22:7] (29): KrowObr 172v; RejPos Wiecz², 93v marg; RejPosWiecz³ 97v, 98v [3 r.], 99v; KuczbKat 70, 110; WujJud 98v; WujJudConf 28; RejPosWstaw [21³]v, [110²], [110²]v, [110³]v; CzechRozm 90, 108v, 258v; A iáko [Chrystus] powítał od vmártych/ ták y my od grzechow powítać/ a w nowym żywocie chodzić mamy. KarnNap B2v, Bv, Dv; SkarŻyw 76; ArtKanc H15v, N3; WujNT 47, 236, 541, 564 marg; SkarKaz 349b marg.

Zestawienia: »nowe lato, latko« = *dzień pierwszego stycznia rozpoczynający rok kalendarzowy i obchodzony jako świąteczny, Nowy Rok; Calendae Ianuarii* Murm, BartBydg; *novus annus* Mymer¹ (73:2): Murm 11; Mymer¹ 8v; BartBydg 78, 151; dan w wynnydzi wlobothe przed nowim lathem Anno domi(ni) M^oD^oXLij^o LibLeg 11/109; dziękuję z tych Ludyciy na to Nowe miłe latko LudWieś A2; Nazaiutrz nowe⁸⁰ lata od rana był mroz y iafno do poł dnia LudWieś B2v, ktv, B2 [2 r.], B2v [2 r.], B3; LibMal 1553/175; Diar 51; Goski A4v; Strena, Kołędá/ dar á vpominek nowego látá. Mqcz 420c, 12d; OrzQuin kt, A3v; Miey to zá vpominek á zá Nowe Látó. RejAp Ff5v; Ewányelia Niedziele ktora bywa przed świetem Nowego Látá. RejPos 27v; Ewányelia Niedziele pirwżey po Nowym Lecie. RejPos 37v, 28 žp, 31v žp 38 žp, 41, 42 žp (19); RejPosWstaw [41³] žp; SkarŻyw 1 [2 r.]; Intromiśia ma fię ftać przes woźnego powiatu tamthego od początku Roku Bożego, gdy pisać będą 1581. Tho iest na nowe Liatho ZapKościer 1580/13v, 1580/13v; StryjKron 315; IA wam wierzyć nie mogę/ chocia ták mówicie/ Dziś nowe látó/ kiedy kozuchy noście. PudłFr 35, 35; Calep 82a, 1010a; GrabowSet Kv; KochFrag 29; LatHar [++] 343, Aaa3v; WujNT 198 marg, 658 marg, 745 marg, Vvvvv2v; iefli vmrze [ksiądz mający beneficjum] w piérwżé trzy księżyce Roku/ poczawfzy od Nowého látá [incipiendo a Circumcisione Domini JanStat 206]/ niech ma czwartą część wżyfłkich dochodów SarnStat 191, 363, 565, 729, 741 [2 r.], 747 [2 r.] (12); WitosłLut A5v; VotSzl Ev; KlonWor 79, 80.

»nowe przymierze« = *Novum Testamentum* PolAnt [w tym: stare i nowe przymierze (7)] [szyk 120:10] (130): KromRozm II cv, k4v; A przetoż dla thego iefł Nowego przymierza Pośrzednikiem/ áby przez śmierć/ ná odkupienie onych wyłtępkow [...] ci ktorzy wezwáni fą wzięli obiethnicę wiecznego dziedźictwá. BibRadz Hebr 9/15, k. *5v, Hebr 8/13; RejPos 32v, 274 marg; GrzegŚm 66; Naydziefz też tu (á zwłáfczá w Nowego przymierza kłięgach/ y w Moizelzu, niemało omyłk) BudBib C4; BudNT przedm b3v [2 r.], c3v, Ff6 [2 r.], li3v; Poniewáż wiele pod Moyżelzem było grzechow/ ktore pod nowym przymierzem nie fą grzechámi CzechRozm 95v, A5v, A6v, 3v, 4, 4v (67); CzechEp 17, 31, 32 [2 r.], 33, 34, (41); Obaczyłby bowiem ze wżytkiego pífmá Nowego teftámentu: iáko dáleko inákřzym fpofobem/ obchodzi fię pan Bog wřzechmogący/ z dziateczkami fwyimi/ pod nowym przymierzem NiemObr 83, 23, 73, 83; PowodPr 16.

~ Tytuł (2): To iefł/ księgi ftařego y nowego przymierza/ znou z ięzyká Ebreyfkiego Greckiego y Lacińfkiego/ná Polfki przełożone. BudBib kt; że tę pracę fwoię/ to iefł nowy Nowe⁸⁰ Przymierza przekład/ pod iáfnym imieniem W.Mci me⁸⁰ miłostíwego Páná wydác wymyśliem. BudNT przedm a2v. ~

»Nowy Testament« = *Novum Testamentum Vulg, PolAnt* [w tym: w przeciwstawieniu do *Stary Testament* (31), w szeregu *Stary i Nowy Testament* (41)] [szyk 379:60] (439): *SeklWyzn* E, c2; *SeklKat* C2v; *MurzNT* A4, 8v [3 r.]; *MurzNTSekl* A2; W Teftámenćie thákże w nowym Syn tego potwierdził *MrowPieś* A4v; ZAcne prorocstwo tu iełt w Pfálmie tym o Kołciele nowego Teftámentu *LubPs* T2v, M3 marg, M4, Q3 marg, Xv, X4; *GroicPorz* av; Vkałz że ty tedy przykazanie/ y łthárego y nowego Teftámentu/ iż Bog tznicić/ poświęćć/ y łtáwićć/ obrázy w kołcielech krzełćijáńłkich rołkazał? *KrowObr* 109v, A4, 47v [2 r.], 112, 144, 188, 190 [2 r.]; *Leop Matth* 26/28, *Mar* 14/24; tákże y Teftáment nowy Ewánieliá Pána Kryłtułowę/ na Polłką mowę dawłzy przełóżyć *BibRadz* *2, *4v, *6v, *Hebr* 12/24; vpomina ie theż/ áby nowego Teftámentu Niemieckym iezykiem nie dáli Drukowác *BielKron* 199v; *GrzegRóżn* E3, K; *Mącz* 77b; Ołtátnie obiáwienie ná ten czás z ołtátnich kłiág Nowego Teftámentu/ ktore zowá Apocalypłis/ to iełt obiáwienie/ weźmiemy *SarnUzn* G4, D5, [G2]v, G3 [2 r.]; *RejPos* 31, 32, 88 [3 r.], 89 [2 r.], 102v [2 r.], 235 [2 r.]; *RejPosWiecz*³ 96v [5 r.], 99; Stał fye łam łłodkim pokármem płzenicznym/ y ofiárą piérwłzú Nowego łwego Teftámentu *BiałKat* 346, 351, 353v [2 r.]; *GrzegŚm* 63, 66; *WujJud* 4, 78v, 149; A My w Nowym Teftámenćie mamy ná to miełce Krzełt y Teftáment ołtátniey Wieczerey Páńłkiey. *WujJudConf* 159, 79, 147, 148v, 150v; *RejPosRozpr* B3, e2v [2 r.]; *BudBib* Bv [2 r.], B3v, C; Napierwey to pokazemy/ ze w Nowem teftámenćie (tá k te kłięgi dla zwyczáiu przyiętego zwáć mułżę) iełt wiele nie iedno omyłek/ ále co gorłżego y fáłżu. *BudNT przedm* bv; Ale ktoby fię chćiał niezgody kłiág Greckich nápatrzyć/ niech czyta Nowy teftáment Grecki/ ktory Iohannes Criłpinus wydał. *BudNT przedm* b3v, przedm a5v [2 r.], a6 [3 r.], b [4 r.], bv[2 r.] (32); Bárzo łie ná tym nieboraczkowie żydowie myłćie/ [...] Lecź to wiem/ iż wam do tego głupłtwa to dopomaga/ żełćie piłmá náłżego nowego teftámentu niełwiádomi: ktorym łie brzydzićie y czytác go niechćećie. *CzechRozm* 70, Av [2 r.], A5v, 5, 5v, 7v (103); *SkarJedn* 347, [d10]; *SkarŻyw* 2, 3, 47, 48, 142, 463, 560; A kto tá k łlepy/ coby tego z piłmá ł. nowego teftámentu nie widziáł? *CzechEp* 18; Ale pewniełżze łwiádecstwo łłowá Bożego/ iákom ia náznáczyl w nowym Teftámenćie Polłkim Dźieie 8. *CzechEp* 156, 33, 45, 48, 69, 75 [2 r.] (53); *CzechEpPORz* **4; gdyź włzytko piłmo Nowego teftámentu/ tym fię náwięcey báwi/ opiłuiác krolełtvo Boże *NiemObr* 78; Przykłád Moyżelzow/ niełłuznie X. Arcyb. do czáłow Nowego teftámentu przyćiágá [!] *NiemObr* 83, 73 [2 r.], 78, 83; iż onych piérwłżych czáłow kołćioł/ y nowy TEftáment żadnego zgołá łlubu nie znał *ReszPrz* 35, 19, 41; *WerKaz* 293; *ArtKanc* N12; *LatHar* +2v, 691, 706, 717; Nowe teftámenty Polłkie. – Seklucyanow. Brzelki. Budnego. Czechowicow. Murzynowłkiego. Krákwłki. *WujNT przedm* 2 marg; ktory teź wczynił nas godnymi łługámi nowego Teftámentu/ nie literá ále Duchem *WujNT* 2.Cor 3/6; Przez łtárlze tu iáko y ná innych mieyłcách nowego teftámentu/ rozumie Páłterze/ Biłkupy y káplány. *WujNT* 807; Pan Chriłtus przez załługę męki łwey odiáł moc łzátánowi ná tyłciác łat: to iełt przez włzytek czás nowego teftámentu/ áz do przyłćia Antychriłtowego: *WujNT* 885, przedm 1 [2 r.], 2 [5 r.], 3 [2 r.], 4 [7 r.], 5 [2 r.] (136); *WysKaz* 33, 36; *SkarKaz* 119a, 155a, 158b, 159b, 348a (8); *SkarKazSej* 690b.

~ *Tytuł* (3): TESTAMENTV NOVVEGO CZESC PIERVVSZA Czterzei Euangeliftowie łwieći MATTHEVSZ, MAREK, LVKASZ, I IAN Z Greckiego iezyka [!] na Polski przelozeni, i wykladem

krotkiem obiasnieni *MurzNT kt*; *BudNT kt*; Nowy Teŝtament Páná náŝzego IESVSA CHRISTVSA. Z nowu z Láćńkíego y z Gręckiego ná Polŝkie wiernie á ŝczyrze przełózony *WujNT kt*. ~

»Nowy Zakon« = *Novum Testamentum JanStat* [w tym: w przeciwstawieniu do *Stary Zakon* (61), w szeregu *Stary i Nowy Zakon* (77)] [szyk 231:98] (329): DOkonáwŝy mily Iezus wielkíenocy ŝtarégo zákonu/ poczał nowy zakon *OpecŻyw* 93, 126, 185; *PatKaz I* 4v, 8; *GlabGad* L4v [2 r.]; *WróbŻoŝt* Q4, S8, T8 [2 r.], V v [2 r.], V6 (13); *RejPs* 123v, 131 marg; *RejRozpr* B2v; *SeklWyzn* f4v; *SeklKat* E [2 r.], P; *RejKup* o3, Ddv, dd4v; Yáko y to/ iŝ pozwaláya/ áby nowy zakon álbo Ewángelia zámykáła w ŝoby przykazána Boŝe. *KromRozm I* H2v, L4, O3; *MurzNT* 58v [4 r.]; Abowyem y dŝiŝ trudne á nye podobne práwe wyrozumyenye ŝtarégo zakonu okrom nowego/ álbo Kryŝtuŝowego. *KromRozm II* n2v; Ale nowy zakon Kryŝtuŝow nye ná piŝmye/ ále vŝtnye/ á po częŝci teŝ cícha ŝpráwá/ yákoŝ ŝyŝŝaŝ/ yeŝt nam podan *KromRozm II* n3v, g4 [2 r.], i3 [2 r.], i3v, 14v marg, m2v [3 r.] (21); *KromRozm III* G4, H4v, K6; *LibMal* 1554/190; *Diar* 51; Potym teŝ do Prus poydzyecie/ Nowy zakon ŝwoy weŝmiecie/ Vkaŝcie Seklucianowi/ Polŝkiemu káznodzyeiowi *BielKom* A4, A4v; Pyoŝneczki ŝ ŝtarégo y znowego Zakonu *LubPs* gg2, gg3 ŝp; *KrowObr* 40, 130v; Liŝt ŝwiętego Hieronima ktory piŝaŝ do Pauliná Káplána/ o wŝyŝtkich Kxięgách ŝtarégo y Nowego zakonu/ ná kápituly rozdzielony. *Leop* *B2, *B4v, *Ps* 86 arg, *Hebr* 2 arg; *BibRadz* *6v [2 r.], *7v [2 r.]; *OrzRozm* Hv; A thu ŝie napirwey w nowym zakonie poczęła Symonia/ to ieŝt ŝwiętokupŝtwo *BielKron* 142v; Czytała rádá ŝtary y nowy zakon przełózone ná Polŝkie/ modlitwy S. Brygidy *BielKron* [2 r.], 46 [2 r.], 143, 159v, 165 (12); vwaŝón ieŝt Káplán Nowégo Zakónu: ták/ iŝ ktokolwiek iemu poŝluŝzen nie ieŝt/ tákowy koŝdy wtórégo/ to ieŝt/ Nowégo Zakónu/ práwem ŝmierci/ ták cíeleŝnéy iáko y duŝznéy/ ieŝt winién. *OrzQuin* L3, L2v, L3, Mv, N2, T2v, T3; *SarnUzn* E5v, E6, E7v, E8 [2 r.]; *RejAp* 88v, 90v; *HistRzym* 50v, 96 [3 r.]; A iŝ ŝie iuŝ miáły ony procothwá dokończyć Ezáiaŝá Proroká ŝwiętego/ iŝ obrzezána złoŝci náŝzych potrzebować Pan miał ná ŝercach náŝzych/ á nowy zakon wlać do nich *RejPos* 274v, 17 [2 r.], 32 [3 r.], 43, 47, 89v (27); *BialKat* d2, 21v ŝp, 23v [2 r.], 26, 96 (15); *KuczŝKat* 110 [2 r.], 235, 320, 405; *RejZwierc* 196, Aav; Wyznam teŝ/ ŝe ieŝt ŝiedm prawdŝiwie á wlaŝnie Sákrámentow nowego Zakonu od Iezufa Chriŝtuŝa Páná náŝzego vŝtáwionych *WujJud* 26, 79, 79v [3 r.], 80, 80v, 83 (20); *WujJudConf* 237; *CzechRozm* 93, 224; Y wnowym zakonie tákŝe bez piŝaney Ewánieliey byŝ przez czás nie máły koŝciół Chryŝtuŝow. *SkarJedn* 11; gdzie práwo przyrodzone y w nowym zakonie piŝane niezákroczy/ obowiázaný koŝciół Chryŝtuŝow nie ieŝt. *SkarJedn* 240, 26, 30, 48 [2 r.], 317, 343; Bądŝe práwym ŝynem/ zakonu nowe⁸⁰ chreŝciáninie *SkarŻyw* 2, kt, A4v [3 r.], A5 [5 r.], A5v [6 r.], 2 [3 r.] (44); *CzechEp* 115 [2 r.], 185, 267 [2 r.], 303; *ReszList* 146; *WerGoŝc* 259 [2 r.], 266; *WerKaz* 293; *ArtKanc* M3, S20v; *GrabowSet* P2; *LatHar* 109, 128, 132, 168 marg, 190 (10); ŝwięci Oycowie oni zakonu nowego/ Pełni będąc mádroŝci y Duchá ŝwiętego. V lámych Apoŝtołow ták ŝie náuczŝyli *Kolakŝzczęŝl* C2, A2v; *WujNT przedm* 31, s. 34, 96, 183 marg, 184 (18); *SarnStat* 595, 609; *PowodPr* 21 [2 r.], 22, 24, 31, 39 (10); A Ewángelia y nowy zakon przyŝedŝ nie tylo z lámá náuká co czynić á czego ŝie ŝtrzedz: ále teŝ z láŝká y przyiáŝniá Boŝá y pomocá/ áby ŝie to czynić y wypeŝnić mogŝo *SkarKaz* 310b, 41a, 155b, 156b [2 r.], 157a, 275a [2 r.] (30); Sam P. Bog práwá ŝtare nowym zakonem odmieniŝ. *SkarKazSej* 701b, 679a [2 r.], 679b [2 r.], 681a, 690b, 697a.

~ *Tytuł (2): Leop kt*; Biblia święta/ Tho iest/ Księgi Stárego y Nowego Zakonu/ włánie z Zydowskiego/ Greckiego/ y Lácińskiego/ nowo ná Polski ięzyk z pilnością y wiernie wyłożone. *BibRadz kt.* ~

Szeregi: »tak dawny (a. dawniejszy) jako (i) nowy« = *novus antiquus JanStat* [szyk 2:1] (3): Tákże y infzé wízelákie íprawy/ którékolwiek/ ták z dawnych iáko y z nowych pozwów/ przypozwów przypadác/ á temu Tribunału naležéc będą *SarnStat* 869, 855, 939.

»dzisiejszy, nowy« (1): ktora [*swoboda*] bylá ze zdrowiem Rzeczypospolitey/ iáko dzifiefze nowe ítroie/ íá íwietne/ zuchwáltwem rópuńnym *GórnDworz* L6v.

»(barzo) dziwny, (i, a) nowy« [szyk 6:5] (11): Przyšedł nád piękne źródło pod drzewem Figowym/ A ono opráwione dziwnym kftátem nowym. *RejWiz* 34, 24v; *Attonitus* novitate et miraculo, Zumiał íe od nowey á dziwney rzeczy. *Mqcz* 458b, 290d; *RejPos* 12v, 19v, 35, 35v, 85v: 204v; *CzechRozm* 163v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*]

»nowy i gościnny« (1): Teraz przed lat kiládźiešát nástąpiły herezye ná Kátholická ś. wiárę/ ná ktorey to kroleŧtwo zášiadło [...] á ich nowá y gościnná religią, znou ofádzone to kroleŧtwo zoštáło. *SkarKazSej* 681b.

»inny (a. inszy) i nowy« [szyk 1:1] (2): A íž ta przyšięgá themu Pánu wáŧzemu Papiežowi/ zdálá íię być íeštze niedoŧatetzna/ przešto nowá y infzá przyšięgę ná was niedawno wymyšlił y wíthawił *KrowObr* 127v; *SkarKaz* 418a.

»nowy albo nagły« (1): Sam tedy hetman wíżyŧtki rzeczy rozmyšliwíży íię gdy czas íeŧ wyprawowác á íe opatrywác ma: á niema íię w nowey albo w nagley rzeczy íkwapiác. *KwiatKsiąž* O4.

»nowy i niedopuszczony« (1): á íelli on pierwíży dekret bez przyzwolenia ítolice Apoštolŧkíey nieważył/ á czemu rzeczy nowe y niedopuŧczone w nošzą. *SkarŻyw* 319.

»nowy, (i, a, ani) niesłychany« = *novus et (atque) inauditus Vulg, Modrz* [szyk 18:1] (19): *OpecŻyw* 91; *RejKup* h5v; *MurzHist* K; *KrowObr* 86 [2 r.]; *Leop Esth* 16/13; A mam zá to/ že to piánié moie W.M. íye będzie podobác: poniewaž íeŧ rzecz nowa/ á w ięzyku nášzym przedtym niesłychána. *GrzepGeom* B3v; *WujJud* 10; *ModrzBaz* 29, 92v, 121, 137; *SkarJedn* 192; *KochPs* 45 *SkarŻyw* 30, 493; *OrzJan* 21; Wnetže rádá przypada, przypada y zdrowa. Ná íię záš nic nowého/ nic niesłycháného Náđ infzé niepáđło. *GošCast* 34; *SkarKazSej* 681b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*]

»nowy, (i) niespodziewany« (2): Wiele rzeczy nowych/ wiele niespodziewánych [*multa nova, multa inopinata*]/ ná oboię ítronę przytrefić íe može *ModrzBaz* 106v; *WujNT* 259.

»nowy i nieużywany« (1): íeŧ bowiem wiele rzeczy/ ácz nowych/ y przed tem v nas nieużywánych [*pleraque nova quidem et antea apud nos minime usurpata*]: á wížákže vcžciwych y wielkich pożytkow pełnych. *ModrzBaz* 137.

»nowy i (a) niezwyčajny« = *novus et inconsuetus JanStat* (13): *OpecŻyw* 70v; *LibLeg* 7/69; A nye mrimay ížeby to nowa rzecz bylá y nyezwycáyna/ zábrányác czytányá pílmá kácerŧkyego. *KromRozm I* N2v; *KromRozm II* av; *KromRozm III* Fv; *CzechRozm* 186v; *CzechEp* 140; *NiemObr* 129; *ActReg* 148; *JanNKar* A3v, A4; *SarnStat* 929, 1122.

»nowy a niezwykły« (1): ktore kroleŧtwo próžę was/ wam íe kiedy opárło? [...] Pržeto teraz was pytam: co to zá nowa á niezwykła boiažń miedzy wámi *BielKron* 254v.

»nowy i nowo ułożony« (1): iż Rádá Królá Ie⁸⁰ M. przerzeczoného to powiedziáá: iż przerzeczona dań ieft nowa y nowo włożona [*nova et deposita JanStat 905*] *SarnStat 1121*.

»nowy i obcy« (2): á fłowy tákże nowymi y obcymi/ rzecz y nową/ y obcą/ y niezbożną wprowadzili. *CzechEp 232, 232*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»nowy a osobliwy« (1): pífmá nowym á ofobliwym fwym obyczáyem rozumeyąc y wykładáyąc/ nowe dumy około bogá/ obrzędow/ rządu/ y ísprawy krzełciyáńfkyey/ káždy według fwey głowy/ wymyfláyą y ftánowyą *KromRozm III F2*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»rozmaity a nowy« (1): niepołpolita náuká Lekárka/ gdyż náturę náñez chorobam rozmáitym/ á fnać co raz nowym podległą/ [...] oddawa *GostGospSieb +2*.

»(ani, i, jako tak (i)) stary (a. staradawny), (i, ani, lub, jako (i) też, także) nowy; stary z nowym« = *novus et antiquus JanStat* [*szyk 120:46*] (*165;1*): *ZapWar 1528 nr 2421*; *MurzHist B4v*; *KromRozm III P3*; *LubPs gg2*; *UstPraw C3v*; A gdy fie o to pracowáli/ były miedzy imi roznice/ ftára rádá z nową/ s ktoregoby narodu miał być krol/ iefli s Sábinow czyli z Rzymian. *BielKron 101*; *RejAp 145v*; *HistRzym 69v*; *RejZwierc 172*; *RejPosWstaw 44*; *CzechRozm A6v, 41, 127, 263*; A miedzy wami tefz o tych ktorzyby Grecki ięzyk y ftary y ten nowy ich vmieli/ áni ftychác. *SkarJedn 362*; *SkarŻyw 312, 538*; *ZapKościar 1582/32v*; *LatHar 98*; *WujNT 543 marg, 815, 818, Yyyyy2*; *SarnStat 42, 67, 106, 297, 351 (16)*; *SkarKaz 382a*. Cf *Zestawienia*: »Nowe Przymierze«, »Nowy Testament«, »Nowy Zakon«.

»nowy a świetny« (1): Grekowie máło przed tym obrázy wfzytki y malowánia popaliwfzy/ z wielką ie záfię po síodnym Zborze chęcią/ iako gdy fie co zgubionego náyduie/ wracáli/ y nowe á świetne ftáwili/ ná farbyfię y miłterne málarze przefadzáiąc. *SkarJedn 227*.

»nowy, (a, i) świeży« (3): Non dubito cupere te legere hunc adhuc musteum librum, Mam za to żeby podobno rad czytał ty nowe á dopiero świeżo vczinione xięgi. *Mqcz 238d, 348b*; *CzechEp 73*.

»terazniejszy, nowy« (1): Wyiáwfzy w inżéy Polfczyznie ná kíztał liter lácińfkich, iáko ieft tá literá terázniejszya nowa odemnie wyftáwiona *JanNKar Gv*.

»trudny a nowy« (1): A ták iż ie Pan więcey do tego wiodł/ áby fie dáli ná láfkę iemu [...] á nie dufáli onym zakonnym ísprawam swoim á ofiáram swoim: tedy fie im to bárzo rzecz trudna á nowa zdála. *RejPos 8*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»nowy a wymyślny« [*szyk 1:1*] (2): *RejPos 71*; Abowiem gdy ty práwá ftáwili przodkowie náfzy/ oni fwięci ludzie/ nie tákie fnađz czáfy/ nie tácy ludzie/ y nie tákie zbytki y fwowoleńftwá były/ y nie ták były záwikłáne wymyflnemi á nowemi Konstitucyámi/ s ktorych fie nikt fłufznie wyplátác nie może. *RejZwierc 189v*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»zmyślony, nowy« (1): Toćmy dofyc vczynieniem zowiemy: ále wam fłowá w Kościelar zwyczáyne nie fmaćkuia/ wolicie fwoie zmyślone nowe. *WujJud 90v*.

W przen (113) : *OpecŻyw 113v*; *WróbŻołt 67/26, ii2*; *MurzNT 108v*; *KromRozm II t*; *LubPs N4 marg*; *KrowObr 87v*; *Leop Apoc 22 arg*; *OrzRozm Gv [2 r.]*, *G2 [2 r.]*; *BielKron 138v, 198*; *OrzQuin V v*; A tákże obácz iáko to rzecz ieft niebefpieczna ná nowym fie korzeniu ftánowic/ á ftary fundáment płowác *SarnUzn F7v*; což to zá nowe Ieruzalem? Nicíi inżego nie ieft iedno tá nowa ofiáđłość niebefka/ kthorą iuz fobie Pan zbuduie á wiecznie ofádzi z wiernych swoich *RejAp 175v, 55, 176 [2*

r.], 185v; *RejPos* 2v [2 r.], 6, 151, 170, 170v, 221, 339v; *RejPosWiecz*³ 98v; *BiałKat* 93v; *RejZwierc* 177v [2 r.], 259v; *WujJud* A7v; *BiałKaz* D4; *CzechRozm* A6, 37v, 68v, 259v; *SkarJedn* 179, 391; *KochPs* 158; Poznałz iż heretickie chałupki/ z nowey gliny z nowych prożnych á fałszywych ięzykow zbudowane są *SkarŻyw* A4, 3 [2 r.], 130, 560; *CzechEp* 73; *NiemObr* 47; *ArtKanc* G13v, I4, K8, P4v; Więc w nowym ielsteś grobie martwym położony/ By/ w nowey łálce/ nowy świat/ był wtwierdzony. *GrabowSet* P4v; *LatHar* 188 marg, 231, 235; *WujNT* 671, *Hebr* 10/20; O łzczęśliwy co zawnždy nową [suknię] chce mieć. y pewnie mieć ją może: by ją pokutą y łpowiedzią ł. odnawiał. *SkarKaz* 638b,) (3v [2 r.] 42a, 158b, 550a, 638b; *SkarKazSej* 679b, 681b.

Wyrażenia: »nowe (miasto) Jeruzalem (a. Hijeruzalem), nowy Hijerolim« = *nova* (*H*)*ierusalem* *PolAnt*, *Vulg* [szyk 17:6] (22:1): *KromRozm III* E6; *Leop* AAA2; *RejAp* 40v, 41 [2 r.], 174v, 175v [4 r.], Ee2v, Ff3v; Kto zwycięży/ vczynię go łłupem wkołciele Bogá mego/ á precz nigdy niewynidzie. Y nápiłzę na nim imię Boga mego/ y imię miáłtá Bogá me⁸⁰/ nowe⁸⁰ Ieruzalemá *BudNT Apoc* 3/12; *NiemObr* 112; Niebo y ziemię odnowiwłzy/ Nowe miáłto Ieruzalem zá oblubienicę Báránkowi od Bogá zgotowane vkáziują. *WujNT Apoc* 21 arg, s.393, *Apoc* 3/12, 21/2, k. Zzzzz; *SkarKaz* 520b; Słowa są Prorockie: Do łiebie nowy Hierozolimie/ to ielst kołciele Chryłtułow/ przywiodę łyny twoie z dáleká *SkarKazSej* 681a, 681a [2 r.].

»nowa łacina« = *nova interpretacja, nauka* (1): To teź nowa łáciná/ áby pan Chriłtus z żywotá máćierzyńkiego głos wypułcić miał *NiemObr* 144.

»nowe niebo (a. niebios)« = *caelum novum* *Vulg*, *PolAnt* [szyk 5:5] (10): Abowiem oto iá łtwarzam nowe Niebá/ y nową ziemię. á nie będą w pamiełci one pierwłłe / áni przydą ná myłł. *Leop Is* 65/17; *BibRadz Is* 65/17; *BielKron* 467v; *RejAp* 174, 174v; *RejPos* 6; *CzechRozm* 38; Y Widziałem niebo nowe/ y ziemię nową. Abowiem pierwłłe niebo/ y pierwłłza ziemiá przeminęłá/ á morzá iuz węcęcy nie máłz. *WujNT Apoc* 21/1, 2.*Petr* 3/13, k. Aaaaaa2.

»ziemia nowa« = *terra nova* *Vulg*, *PolAnt* [szyk 6:4] (10): *Leop Is* 65/17; *BibRadz Is* 65/17; *BielKron* 467v [2 r.]; *RejAp* 174, 174v; *CzechRozm* 38; Lecz nowych niebios y nowey ziemię wedle obietnic iego oczekiwamy/ w ktorých łpráwiedliwołć miełzka. *WujNT 2.Petr* 3/13, *Apoc* 21/1, k. Aaaaaa2.

a. W funkcji rzeczownika (16) :

»nowa« (3) : Nowaby to byłá ták wyele dáć/ nye dam węcęcy *GliczKsiąź* M3.

Fraza: »to nowa [u kogo]« (2): Załz to nowa v Páná Kryłtułá czełć łwoię y vrzędy łwoie ná ludźie wkłádáć? *WujJud* 148; *GórnRozm* M2v.

»nowe« (13) : *Diar* 61; Multa in communi usu rerum novavit Wiele nowego wniólł/ Wiele przemienił. *Mącz* 251d, 285a; *WujJud* 5 [2 r.]; *CzechEp* 347; Co zginęłó/ przez rádę trudno łpráwić nowe. *GosłCast* 29.

Przysłowie: Nowłze włzytko lepłze. *BierEz* O4v.

Wyrażenia przymkowe (5): »z nowego« (3): Ielzczeć nie tho miłtrz czo robi z nowego/ Więłłzy co dobre vczyni ze złego. *RejZwierc* 214; O Seim ex vtraq^{ue} parte są consideratie [...] terazli czyli znowego mabydź. *ActReg* 98, 10.

»na nowe« (2): Prze Biłkupié: powłtawaymy/ Albo ráczéy nie łiadaymy. Tá prze zdrowie Márlzáłkowé/ Owa gołłciú włtań ná nowe. *KochPij* C4; *KochFrag* 45.

2. *Żyjący współcześnie lub w niezbyt odległych czasach; taki, który niedawno pojawił się lub rozpoczął swoją działalność; novus Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat (312) : BierEz B3v, B4, O4v; Miłofciwy panie teⁿto nowy dworzanin tak mnima^m iżci ieft godny łafki ForCnR B4, B4v; KlerPow 10; LibLeg 11/163, 180v, 181; RejKup x3v; KromRozm I G2v, [L3]v, L4v, Ov; MurzNT 38v; wyele bogoboynych á proftych ludzi [...] ácz nye łá ku onym nowym miłtrzem y náukam ich fklónni/ yednák [...] czytáyac dowody z piłmá S. w błáđ/ álbo przynamnyey w nyeyáką wátpliwość/ fye vwodzą KromRozm II a2, g4, q4; KromRozm III C3v, G7, Kv; Zálię w Angliey drudzy Mnifzy nowi náftáli/ ktorzy fie Rycerzmi fwiętego Ierzego názwáli KrowObr 136v, B, Bv, 100, 136, 236; Páni potym ná pokoy kiedy iuż idż chciała/ Po drugie rękę fłudze nowemu podála RejWiz 27; Leop Sap 11/19; RejZwierz 25v; OrzRozm I2v marg, I3 [2 r.]; Smieią fie nowi Kronikarze ftych ktorzy piłali Wándálity być rzeczone od Wilfy BielKron 336v, 41, 92v, 197v, 198, 198v (22); Mącz 245c, 251d; SarnUzn D2; RejAp 25v, 177; GórnDworz O5v, Cc6v, Hh8, Mm; RejPos 12v, 24, 160, 170v [2 r.], 278; RejZwierc 189v, 196; WujJud 237v; Miał [...] co czynić około wfpokoięcia Pąńftw fwoich/ ftáraiący się/ á náwięcey gdy przybywało nowych nieprzyaścioł. BielKaz H4v; BudNT Ff8v; Naprzod iáko vczniowie nowi do Miłtrzá nowego niebieskiego przyftáią CzechRozm 259v, A7, 26v, 44v, 100v, 101 (12); ModrzBaz 36v, 44v, 105v; SkarJedn 247; KochPs 26, 200; SkarŻyw 129, 161, 171, 211, 320 [2 r.] (9); StryjKron 11, 140, 340, 722, 727 [2 r.], 777; CzechEp 111, 128, 129, 164, 169 (8); NiemObr 15, 30, 37 [2 r.], 40, 48 (9); ReszPrz 43; ReszList 178; WerGość 246; BielSjem 29v; GórnRozm I; KochWr 22; ActReg 137; GrochKal 12; Czym ia Wikáriiego mam nędznik wychowác? Czym Kántorá nowego będę contentowác! Y muścić dla téy woyny kościół ftac pułtkámi WyprPl Cv; WujNT 26, 31, 444, Act 25 arg, s. 563, 652, 859; komuż tu więcey wierzyć będziefz chćiał człowiecze/ ták wiele świádkom prawdziwym/ y owfzem łamemu źrzedłu wfelákiey prawdy Zbáwićielowi náfzemu/ czyli tym nowym miłtrzem fałfzu. WysKaz 19, 18; SKázuiemy/ áby nowi Woyfcy/ [...] nie dłužey trwáli/ iedno do śmierci dżiŝieyfzych dżierzáwec SarnStat 234, 555, 563, 930, 1000, 1166 (9); PowodPr 34; SkarKaz 43a [2 r.], 156a, 240a, 350a, 417b (9); CiekPotr 46, 47; GosłCast 14; SkarKazSej 682b; KlonFlis Ev.*

W przeciwstawieniach: »nowy (a. nowszy) ... stary (11), dawny (3), przeszły« (15): BierEz O4v; BibRadz Eccli 9/12; BielKron 150, 467v; RejAp 108v; y rozmawiaiąc to o fmierci/ á pánowaniu przefzłego Papiežá/ to o tym nowym/ czoby zá páłterz być miał/ ták powiedział. GórnDworz O5; BielSpr 16; BudBib Eccli 9/12; Ci [bogowie] ktorzy łá od ludzi zmyfleni y vczynieni nád wołá y rofkázanie Bože/ łá rozmáici. Iedni/ dawni Pogáńfcy: Drudzy nowi Pápiefcy CzechRozm 6; SkarŻyw 130; Iáko po ftárym páłterzu lifzy fie więc rádo Oŝierociále/ nowemu nieprzywykłe ftádo. KlonŻal B3; WerKaz 275 [2 r.]; BielSen 7; OrzJan 129.

W porównaniach (2): Abowiem nowy przyaćiel [amicus novus] ieft iáko nowe wino/ á to ktore fie podftárzeie/ potym ie będziefz pił z rofkofzą. BibRadz Eccli 9/13; BudBib Eccli 9/13.

W charakterystycznych połączeniach: nowy(-a, -i) apostoł (4), biskup (2), cesarz (5), człowiek (4), doktor (8), dworzanin, dziedzic, gospodarz, gość, (arcy)heretyk (3), historykowie, kacierz (3), kantor, kapłan (kapłance) (2), kardynał (2), katechista, koń (2), kronikarz (2), kupiec, lud (3), ludzie (4), małżonek (małżonkowie) (2), małżonka (4), mąż, męczennik, mistrz (12), mnich (4), (na)uczyciel (5),

nieprzyjaciel, oblubienica (3), oblubieniec (3), obywatel, ojcowie, orator, pan (5), papieski pochlebnik, papież (3), papista, pasterz, pisarz (2), poganożydowin (2), poseł, potwarca, przełożony, przyjaciel (6), rabin, rycerz, senior (2), sędzia (2), siostra, sługa (3), starosta, student, sułtan, sześcinedziałka, szlachcic, szwagier (2), święci (święte) (4), teolog (3), towarzysz, uczeń (6), urzędnik (3), wdowa, wodz, wojewoda (3), wykładacz pisma świętego, wykrętacze (wykrętarze) (5), zbawiciel, zwodziciel, żona.

Wyrażenia: »nowy człowiek« = *taki, który niedawno wszedł do wyższej klasy; homo novus* *Modrz [szyk 1:1] (2): [Cicero] nowem Człowiekiem/ to ieft chudego Ziemiániną lynem będąc/ przez dzielność fwą ktemu był przyzędł/ że Rzym on wielki zginął/ á Cicero Rzymłki zołtał OrzRozm Q2; ModrzBaz 45.*

»nowa familija« (1): *Pius 4 Medychin [...] nie z tey fámiliey którą theż zową Medyces/ z domu Florentyfkich/ ále ieft z nowey fámiliey z Medyolanu z profthego narodu/ z oycá álbo iefzcze z dziádá lekárzá BielKron 239.*

»nowi Grecy« = *wyznawcy wiary katolickiej wschodniego obrzqdku z okresu przed schizmq [szyk 3:1] (4): KromRozm III O6v; O pochodzeniu Ducha S. y od Syná tak iáko od Oyca/ nápiłá iedne księgi [św. Anzelm] przeciw nowym Grekom: ktore tefz y ná zióchániu w Barze [...] mocnie przeparl/ y vpor ich bezrozumny vkázá SkarŻyw 337; SkarKaz 206b, 635b.*

»nowy kaznodzieja« [szyk 5:1] (6): *KromRozm I P; KromRozm II a3v; niechać ci nowi káznodzieie piłzá y każá/ co chca/ y dokáđ chca KrowObr 236, 236; BielKron 223; PowodPr 10.*

»nowy (a. nowszy) krol« [szyk 11:7] (18): *BielKron 241, 258v, 330v, 331, 345, 420; RejPos 25v; StryjWjaz B2; StryjKron 452; ArtKanc C13; Ale wy nic inego w vściech nie maćie/ iedno Wolność/ Wolność/ y chcećie żeby iey wam káždy Krol nowy przyczyniał GórnRozm I4; KmitaPsal A5; á iakofz przpipifowac to mami infzem nowfzem Krolom pozefciu potumftwa iego PaprUp C2, Bv, C4v; GrochKal 25; SarnStat 1012, 1021.*

»nowy krześcijanin« = *człowiek, który niedawno przyjął chrześcijaństwo [szyk 11:2] (13): WróbŻołt Z6; BielKron 299v, 356v; á tamże w then czás y onych nowych Krześcian/ onych iefzcze nie práwie do zupełności wiary wycwiczonych bárzo wiele było. RejAp 82; WujJud 144; SkarJedn 219, 397; SkarŻyw 355, 519 marg, 543; Káthechumenom/ to ieft nowym Chrześcijánom/ ktorzy ácz iuz w Chriřtułá wierzą/ ále iefzcze nie łá okrczeni/ nie zwierza fię Pan Iefus WujNT 310, 487; SarnStat 987 marg.*

»nowy mieszczanin« (2): *Przyfyęgá Nowego Miefzczániną gdy przyymuie Mieyłkie Práwo. GroicPorz gv, nn2.*

»nowy prorok« [szyk 7:1] (8): *powftáł Nowy Prorok we Fryzyey/ imieniem Georgius Dawid/ ktory fie czynił wnukiem Bożym. BielKron 192v, 214v [2 r.], L1112; OrzQuin Z4v; BielRozm 1, 2; KochWr 38.*

»nowy Żydowin« = *nowonawrócony na judaizm (2): Biádá wam Doktorowie y Pháryzeufzowie obłudni: iż obchodźćie morze y ziemię/ ábyście vczynili iednego nowego Zydowiną [ut faciatis unum proselytum]: á gdy fię ftanie/ czynićie go lynem potępienia dwa kroć więcey niż wy łami ieftećie. WujNT Matth 23/15, s. 98.*

Zestawienia: »nowy ewanjelik (a. awenjelik)« = *zwolennik reformacji; luteranin, kalwin* [szyk 10:3] (13): *OrzList kt; BiałKat 93v, 381v; WujJud 216v, Mm; Odmienić wiarę wziętą od pierwśzych Apoštołow/ ná namowę niewiem iákich Ewángelikow nowych/ ieft według Apoštoła głupstwo/ ízaleństwo WujNT 658, 650 marg, 652 marg [2 r.], Yyyyy3; PowodPr 21, 22, 37.*

»nowy ewangelista« = *ewangelik* [szyk 3:1] (4): *Tákżec wyele rzeczy w wftawách y zwyczajoch kołcyelnych cí nowi Ewángeliści zá ábufus máyą KromRozm I D, Cv; KromRozm III G6; WujJud 262.*

»nowy katolik« = *ironiczne określenie ówczesnyeh katolików, występujące w polemicznych tekstach innowierców* [szyk 7:3] (10): *á nie ták iáko teraz czynią nowi Kátholicy/ zákázuiąc pópolftwu pífmá ś. czytać. CzechEp 134, 109 [4 r.], 112, 128 [2 r.], 195, 372.*

n-ethn »Nowi Prusacy« (1): *Przeto gdy nowi Piufący krzyżacy z Litwą walczyli/ tedy zawždy ítarzy Prufowie przychylnieyfy byli Litwie niż Niemcom BielKron 345v.*

Szeregi: »nowy albo młody« (1): *nowe álbo młode wdowy KrowObr 100.*

»(tak, i) stary (jako) i nowy« (19): *MurzNT kt; KromRozm III N2, O4v, O6v; BibRadz I *4v, *5v; Plízą ítarzy y nowi hístorikowie o mieście Ieruzálem/ iáko to miáfto było chędogie BielKron 264v, 335v; GrzegRóżn Iv, I2v; SarnUzn G3v; GrzegŚm 14; CzechRozm A7, 14, 171, 252v; CzechEp 372; WujNT 555; SkarKaz 312a. [Ponadto w przeciwstawieniach 11 r.]*

W przén (4) : *CzechRozm 239v; KochOdpr B4v; ábo słońcá niespracowaného/ Nápatrzył lie do woléy/ lubo ráno wftáie/ Lubo ku wieczorowi prędki biég podáie? Táki więc z śwéy loźnice nowy oblubieniec Wychodzi: ná nim złoty płacz y złoty więniec KochFrag 22; ziemió Niemiecka y Cześka/ któraś rospuftą cíelefną pierwey záftapiwfy/ nowe tego wieku Kácerłkie potwory wylęglá PowodPr 12.*

α. *W funkcji rzeczownika* (2) : *BierEz O4v; Snać nowymes w ítanie duchownym/ á nie pó ítopniáches ná dośtoieństwo Biskupie wftąpił. SkarJedn 245.*

a. *Początkujący; neotericus, recens Mącz* (19) : *Tám naprzod głowę nowego Biskupá oleiem ímaruiećie/ y iego pod przylięgą pytaćie/ mowiąc ták. KrowObr 127; Mącz 245c [2 r.] 348b, 471b; GórnDworz Aa6v; CzechRozm **7; Abowiem iáko nowy żeglarz/ nie świadom będąc wody/ częfto przychodzi o nieprzełpieczność zdrowia íwego WerKaz 276; KlonFlis E2, F, F3.*

W charakterystycznych połączeniach: nowy biskup, hetman, lekarz, składacz, sternik, szyper (2), *żeglarz, żołnierz* (2).

Wyrażenie: »nowy ksiądz« [szyk 5:2] (7): *Zátym temuź nowemu kxiędzowi/ dáiećie kielich w ręce/ mowiąc. KrowObr 124, 124 [2 r.], 124v [2 r.], 125, 125v.*

α. *W funkcji rzeczownika: nowicjusz* (1) : *Nouitius – Nowi, nowák. Calep 705a.*

3. *Taki, który dopiero został zrobiony, zbudowany; nie używany, nie zniszczony, niedawno nabyty, poznany; novus Miech, PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz; recens Mącz* (257) : *BierEz Bv; ZapWar [1526] nr 2454, 1549 nr 2661; FalZioł I 53b, II 21a, III 30c, IV 37d, V 37 (20); GlabGad B6; Gdzież więc krol z íwiebody íwey kazał każdemu okrczonemu íuknię nową z íukna ktore był dał z polłki przywieć. MiechGlab 87; BierRozm 26; Item thamze kalyethą nową wthałchu vkradł LibMal 1545/95, 1544/78, 1545/96, 1554/186, 192v [3 r.]; LudWieś A2v; RejJóz H5v; RejKup g5; MurzNT Mar 2/22; KrowObr 100 [8 r.] 100v, 125; á w wđdzye krygowey Niechay chodzi/ á mieć nań zawždy munftuk nowy.*

RejWiz 89; *Leop Iudic* 15/13, *3.Esdr* 6/25, *Is* 41/15, *Matth* 9/16, 17; *RejFig* Bb8v [2 r.]; *RejZwierz* 140; *WyprKr* 93v; A Iozef wzięwłszy ciało/ wwinął ie w czyfite prześcieradło. Y położył ie w nowym grobie swoim *BibRadz Matth* 27/60, *1.Reg* 6/7, *3.Reg* 11/30; *BielKron* 63, 70, 78v, [85³], 257v (8); Vestigia recentia. Tropi nowe/ dopiero vcziniona ftecká. *Mącz* 348b, [169]a, 238c, 243b, 251c (8); Weźmi cegłę nową/ coby fye iefzyczne nie zmaczáłá/ potłucz iá ná bryłki *SienLek* 161; Weźmi glift ziemnych z białkiem iáiwym/ á vpał to w nowym garnku *SienLek* 165v, 39v, 47, 47v, 53, 54 [2 r.] (27); *RejZwierc* 39, 135v, 247v; iefliby mię wiążąc zwiázano drotowemi poſtronkami nowemi [in *funibus novis*] ktoremi nie robiono/ tedy zemdleię *BudBib Iudic* 16/11, *Ios* 9/13, *Iudic* 15/13, 16/12; *Strum Lv*; *BudNT Luc* 5/38, *Ioann* 19/41; *StryjWjaz Bv*; *SkarJedn* [d9]; proſił áby onę kápice/ ktora iuż byłą zdárta/ v niego zoſtáwił/ á nową mu wnetże ſpráwić dał. *SkarŻyw* 373, 3, 4, 113; *StryjKron* 410; *ReszPrz* 42; *ReszHoz* 126; *ReszList* 172; *ActReg* 94; *Calep* 912a; *GostGosp* 100, 122; *GrochKal* 25; *GrabowSet P4v*; *KochFrag* 28; *OstrEpit A2*; *WyprPl B2v*, C3; *LatHar* 231, 339, 498, 545, 677, 702, 737; Bo ták (choćiaby nic dobrego przedtym nie czynili) mieli doſtác grzechow odpufzczenia/ y nowey mocy á ſiły/ áby mogli wypełnić zakon Boży *WujNT* 518, *Matth* 9/17, 27/60, *Mar* 2/21, 22, *Luc* 5/36 [3 r.], 38, *Ioann* 19/41; *SiebRozmyśl Iv*; *KlonFlis H4v* [2 r.]; Pan pochodziwłszy przez dzień w ſzácie/ iuż wiotefzká Zowie/ fuknią choć nową *KlonWor* 56, 49.

W przeciwstawieniach: »nowy ... stary (12), wiotchy (2)« (14): *FalZioł I* 155d; *GlabGad H2v*, I8; *RejRozpr H3v*; dwa gárnca poſtáwiwłszy/ ieden nowy drugi ſtáry: ftłuká ieden o drugi *BielKron* 463; *KochSat Cv*; iż żaden plátá odzienia nowego nie wftáwia w odzienie wiotche/ ináczey rozdiera nowe *BudNT Luc* 5/36, *Luc* 5/36, 39; *GostGosp* 90; *WujNT Luc* 5/39; *SkarKaz* 84; naydzie czałem w ſtárey kálecie wiécey pieniędzy niź w nowey *KlonWor ded **2*, s. 17.

W porównaniach (3): Nowy przyiaćiel iefť iáko nowe wino [*vinum novum, amicus novus*]/ a to ktore fię podſtárzeie/ potym ie będziefz pił z roſkolżá. *BudBib Eccli* 9/13; *GórnRozm K3*. Cf »być jak nowy«.

W charakterystycznych połączeniach: nowe(-y, -a) boty, brama, brona (2), cegła, czapka (2), czołn, dom (2), donica, działa burzące, galery, garniec (garnek, garnczek) (42), grob (14), grobla (2), kaleta (2), kapica, koszula, kościół, łaźnia, miasto (2), miech, miecz, moc (2), munsztuk, mur (2), naczynie (2), obraz, okopanie, panew, perła, pierścień, płaszcz (2), pokarm, portki, postronek (3), powroz (2), przysiek, rana (5), rola, rozpadlina, rzeczy (3), siła (2), skorupa (4), słoma, smoła, statki (3), studnia (2), sukmana, suknia (7), sukno (6), szubienica, świeca, trop, trzem, ubranie, ul, wieniec, woz (4), wrota, wychod (2), zamek.

Zwrot: »być jak nowy« (1): Sukná ktchore ſniey działáią/ kiedy fię czym ſplufka álbo zmáże do ognia ie kładá ná godzinę/ wnet fię zmáży wypráwiá/ będzie iáko nowe. *BielKron* 269.

Wyrażenia: »nowe odzienie« = *vestimentum novum PolAnt* [szyk 4:3] (7): Nowe odzienie oblocz *FalZioł V* 50, V 49v, 50v, 53 [2 r.]; *RejPos* 160v; *BudNT Luc* 5/36.

»nowa szata« [szyk 11:10] (21): *FalZioł V* 53, 65; *BielŻyw* 14; *WyprKr* 68; *Goski A3v* [3 r.], *2v, *3 [3 r.], *3v [3 r.], *4 [2 r.]; *StryjWjaz Cv*; *PudlFr* 73; A przypátrż fię kiedy w iákim zgromádeniu ludzi ſzlácheckich ábo mieſckich/ [...] obráchuyże iáko káżdego znich koſztuiá ſzáty fámy cudzoziemſkie/ ktore ná niem widziſz gdy nowe kupił *GrabPospR N4*; *GosłCast* 4; *KlonFlis E2*.

»wino nowe« = *vinum novum* PolAnt, Vulg; *vinum torlinum* Mącz [szyk 14:7] (21); FalZioł I 155d; GlabGad H2v [2 r.], I8; BibRadz Prov 3/10, Eccli 9/13; Mącz 238d, [497]d; BudBib Eccli 9/13; BudNT Luc 5/37 [2 r.], 38, 39; CzechRozm 261; Zátým wołać Konftáncyuřz kazał/ chcąc áby vbodzy iuřz (wedle zwyczáiu/ gdzie wino nowe depcą) po wino przyřzli. SkarŻyw 497; WujNT Mar 2/22 [2 r.], Luc 5/37 [2 r.], 38, 39.

Szeregi: »nowy a cały« (4): iř gárniec łatány/ więřzszego řzánowánia potrzebuie/ niřli nowy á cały. SienLek 32.

»młody a nowy« (4): SkarŻyw 136 cf W przen.

»(tak) stary (a. starszy), (i, albo, jako) nowy (a. nowszy)« = *novus et veter* PolAnt, Vulg [szyk 4:3] (7): Iaiecz pod kokoz nalepiey řadzić w lichwie/ nie dawniey, ani pozdniey z niefione/ iedno około dzieřáci dni/ bo řtarřze/ albo nowřze pořpolicie řie kařą. FalZioł IV 19b, V 106; GlabGad H2v; BibRadz Matth 13/52; GostGosp 130; WujNT Matth 13/52; SkarKaz 80b. [Ponadto w przeciwstawieniach 12 r.]

»nowy, řwieřzy« (1): Dobre thěž řielé przymiotowé/ z nowym/ tho iest/ řwinim řádłem řwieřzym vtłuc SienLek 131.

W przen (23) : RejPs 171v, Fř6; KrowObr 105v [2 r.]; Przeto wřzelki náuczyřiel vczony w Kroleřtwie niebieřkim/ podobny iest człowiekowi gořpodarzowi/ ktory wymuie z řkárbu řwego rzeczy nowe y řtáre. BibRadz Matth 13/ 52; RejPos 160v; Mamy ielřcze včześnictwo dźiedzictwá Chřiřtuřowego/ y řtołu onego niebieřkiego/ y winá teř nowego/ w kroleřtwie Oycá nářzego niebieřkiego. CzechRozm 261; SkarJedn 219; Wřzákže řadny czás ták pogodny do cnot Chřiřćiańřkich/ y ku otrzymániu dárow Duchá S. nie iest/ iáko młode á nowe naczynie: prze řamę niewinnořć/ ktorą z chřiřtu S. odnořzą SkarŻyw 136; LatHar 691; WujNT Matth 13/52, 26/29, Mar 14/25; SkarKaz 80b.

Wyrażenie: bibl. »nowy (-a, -e) kwas, rořczynna, zacyńnienie, zadyáłanie« = *nova massa* PolAnt; *nova conspersio* Vulg [szyk 8:1] (3:1:3:2); BudNT 1.Cor 5/8[7]; Thegoř człowieká odnowionego zowie piřmo řwięthe Człowiekiem duchownym/ řtworzeniem nowym/y nowym zádźiańim. Grzegřm 33, 63; CzechRozm 268; WujNT 1.Cor 5/7; SkarKaz 84b [4 r.].

a. řwieřzy; *sitanius* Murm, BartBydg (16) : Murm 158; BartBydg 5, 143; Teř na to pomaga białek nowych Iaiecz FalZioł IV 20b, IV 38b, V 113, 113v; Czemu nowe krupy zwłářzczą řzane řą niezdrawe. GlabGad I2v, E8v; KrowObr 100; SienLek 70, 122v; chleby pokłádne ktore ná káždą Sobotę nowe ná řtole w przyřytku kłářć miano z kádzidłem CzechRozm 100v, 72.

W przeciwstawieniu: »nowy ... stary« (2): IAki miód iest nalepiřzy, iestli nowy albo řtary. GlabGad 18, I8.

W charakterystycznych połączeniach: nowy(-a, -e) chleb (5), jaje, kasza, krupy (3), masło, miód (2), pokarm, smalec (4), wosk.

4. Kolejny, dalszy, następny; *novus* Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat (201) : ZapWar 1520 nr 2166; Przydzie nań záwřdy nowa wařń/ Nie moře być cáła przyiařń. BierEz L3; OpecŻyw 116v, 152; PatKaz II 63; LibLeg 11/39v, 71v, 159; Boć na tę ma zawřdy przyřć iaki kłopot nowy Rejřóz N4; RejKup g4v; MurzHist Bv; Diar 73, 88; DiarDop 119; GroicPorz h2; KrowObr 67, 157v; A

Gdy fie iuż rofpráwá ták dokonywáá/ Nowa zálość młodzyeńcá onego potkáá. Odfzedł go precz Philozoph/ íam zoftál vbogi *RejWiz* 46, 142v; *Leop Iudic* 5/8, *Sap* 19/5; *BibRadz Ex* 1/8, II 32b marg; *OrzRozm Cv*; *BielKron* 179v, 194v, 209v, 279, 372v; *Novum intervenit vicium*, Nowa fie w tym czálie przytráfiáá przygoá. *Mqcz* 483a, 20b, 87b, 171b, 280d; *Prot A3*; *ProtBaz E2*; *RejAp* 111v [2 r.], 115v, 143v, 144v marg, Ee2v; *HistRzym* 23, 60v; Abowiem rozumíáá Pan / íż záwždy mieli być ná fwiecie nowi wymyflácze/ czo ná fwoy rozum wízytko ftáwić mieli *RejPos* 32, 17 marg, 28v, 204v [2 r.], 244; Częfto fie odmieniáią dzierzáwce Koronni/ [...] á záwždy może być świeży Rewizor/ á pánu záwždy wolno trádijukowác z nowym póffeforem wedle woley fwoiey. *RejZwierc* 195v, 108v, 175v, 194v; íż tákíe poprawowánie/ [...] wíętfzá by nam pracę zádało/ níż nowe tłumaczenie *BudBib Bv*, *Gen* 36/22; *BudNT przedm a2v*, a5v; *ModrzBaz* 139v; *SkarJedn* 50, 177, 194, 244 [2 r.]; *KochOdpr B4v*; *KochPs* 197; wízytki świece zaráz cudownie v wízytkich ludzi pogáfty. ná co gdy fię wízyfcy ludzie zeyrzeli y zdziwili: vkazał fię ná świecy Chinedrydy/ nowy ogień z ktorego potym wízyfcy świece fwoie zápalili. *SkarŻyw* 507, 269, 352, 391; *StryjKron* 195, 340 marg, 390 [2 r.], 457, 527 [2 r.], 667, 707; *NiemObr* 61, 66; *KochFr* 130 [2 r.]; *ReszPrz* 4 [2 r.], 47; *BielSjem* 3, 29; Ielenióm nové rogi wyraftáią: Nam gdy raz młodość minie/ Iuż ná wieki wiekóm ginie *KochPieś* 16, 25, 39; *GórnRozm G*; *Calep* 554a [2 r.]; Iuż cie/ królów tyránnie/ nowa miłość pali *GórnTroas* 25, 14, 33; niebo życzne/ zdrowym Powietrzem zdob: á ziemię day z dochodem nowym. *GrabowSet* P3v; *KochFrag* 21, 26; *LatHar* 318, 398; *KołakCath* B2v; Niektorzy tu period czyniác/ nową fentencyą ták zá záczynáią *WujNT* 306; Abowiem grzech íeft flubowác co przeciw woley Bożey [...] A íelzcze wíętfzy/ y nowy grzech íeft/ táką przysięgę ábo flub wypełnić. *WujNT* 493, 392; *WysKaz* 44; Sądowi duchownému podległy wróźki/ czáry/ czárnokśiętwa/ czyníże kościelne ziemfkie y doczełne/ nové kupié *SarnStat* 214, 14 [2 r.], 15 [2 r.], 65, 66, 89 (22); *GrabPospR* N4v; *KmitaSpit* C6; *PowodPr* 57 [2 r.], 81; *SkarKaz* 423b; Z wód Oceáńkich/ gdy fie złoty dnia nowého Wárkocz rodzi *GosłCast* 19; *SkarKazSej* 682b; *KlonFlis Bv*, Hv, H3v; *KlonWor* 22, 48, 63.

W przeciwstawieniach: »nowy ... stary (a. starszy) (10), dawny« (11): *FalZioł* V 62; *KwiatKsiqz* P4v; *WujJud* 14; *SarnStat* *7, 234, 571, 883 marg, 1072; Reftauruyemy ftáre/ á nowe ná potrzebnych mieyfách pobuduuyemy pográniczne zamki *VotSzl* B3v; Co po świecách/ vbiorách/ by ná nové flzuby? Czyś dawnych zápomniáá? *GosłCast* 25; Gdy ná kogo choroby/ lub napáści íákie Pádną/ wnetże ninieyfzé zámiáta świeżemi/ Y ták miłternie ftárfzé záciéra nowémi *GosłCast* 42.

W charakterystycznych połączeniach: nowy(-a, -e, -i) apostoł, bestyja (6), bitwa, bojaźń, boleść, bożnica, brat, cesarz, cud (4), danina (2), działy, dzień, dziw (3), elekcya, fundacyja (3), gospodarstwo, grzech, igrzysko, jarmark, kacerstwo, kazanie, kłopot, konfesyja, kontrakt, koszt, krol (7), lament, list, miłość, most, natrzqसानie, nawalność, niepokoj, odmiana, odpowiedź, ogień, osada, ostrow, papież, pieniądze, płacz, pomoc, posesor, potomstwo, pozew (2), próżność, przekład (3), przygoda (2), przypowieść, rewizyja (3), rękawka, roztyrki, sejm, sentencyja, skład, sługa, smutek (smátek) (3), spor, staw(ek) (2), synowie, szturm, świątobliwość, tłumaczenie, trwoga, uf (2), waśń, wiek, wojna (3), wojsko (3), wymyślacz, wyprawa, wyrok, zadatek, zamek (2), zdrada, zwycięstwo, zálość (2), żona.

Wyrażenia: »nowy Adam« = *Chrystus* [szyk 4:2] (6): *CzechRozm* 210v; *SkarŻyw* 262, 264; *ArtKanc* A3; *LatHar* 580; Adámá nowego Stawamy fię członkami/ y látoroślami Tey máćice/ iuż łálki nie gniewu fynámi. *KolakSzczęśl* C4v.

»nowa Jewa (a. Jawa)« = *Matka Boża* (3): *SkarŻyw* 262, 393; Márya mátká Boża nowa Iewá *SkarKaz* Oooov.

»nowa matka« = *macocha* (1): *Noverca*, Nowa mátká/ Mácochá. *Mqcz* 251d.

Zestawienia: »nowe Jeruzalem« = *Rzym* (2): RZYM nowe Ieruzálem Chrześcijánkie. *WujNT* Bbbbbbb3v, 393 marg.

»nowy Rzym« [szyk 7:1] (8): w Cárogradzie: ktory wielkim y Cefarłkim miáltem y nowym Rzymem zwany był. *SkarJedn* 174, 114, 175, 178, 179, 206, 294; *PowodPr* 32.

Szeregi: »nowy, poszledniejszy« (1): á té [konstytucyje] nowe poszlednieyłzé, ná których więcey, á práwie wšytko należy, w fwym nierządzie, y zawroćie wáriowané leżá *SarnStat* [7].

»(tak) stary (jako) i nowy« (2): *Rozmowa* [...] o Synu Bozym [...] według obietnic dawnych świátu dárowánym/ przeciw błędom żydowłkim łtárym y nowym wczyniona. *CzechRozm* 67; *LatHar* 580. [Ponadto w przeciwstawieniach 10 r.]

»świeży i nowy« (1): Non facile defessi integros et recentes sustinebant. Sprácowáni nie ták łatwie mogli odeprzeć łwiężim ludzióm y nowym. *Mqcz* 171d.

W przen (2) : *SkarŻyw* 353; BOże/ ktory Kościół twoy/ zá świętego Fráncíłzká załługámi/ nowym płodem rozmnażáł *LatHar* 451.

a. *Taki, który przypomina swojego poprzednika, jest oceniany jako ktoś, kto już był* (23) : *KrowObr* 172; A teraz od nowego Sábelliułzá/ y podobnych iemu/ chce łzátan tę obiáwioná prawdę z gruntu obálić. *GrzegRóżn* G; *Górndworz* F3; Kálwiniłtámi teraz póspolicie nowe Sákrámentarze zowá/ że oni nowym nieiákim fortem prawdę Sákrámentu chcá wyniłzczyć. *WujJud* 172v; *CzechRozm* 162v [2 r.]; *SkarJedn* 37; Tęczynłki był twóy Tezeus/ nowa Aryádnó *KochPam* 82; *WujNT* 403.

Zestawienia: »nowi aryjani« [szyk 3:1] (4): *RejAp* 197 marg, Ee2v; Niechby fie temu przypátrzyli nowi á hárdzi Ariani. *RejPos* 289; *WujJud* 201v.

»nowy (nieobrzezany) żyd« (3): iákobym znieprzyáćiołmi łyná Bożego ztemi nowemi nieobrzezánemi Zydy trzymał *BudNT przedm* a5v; Azáł tą łwą połtáwná vmieiętnościá nie otworzyłz wrot tym teráznioyłzym nowym żydom / ku wzgárdzie píłm nowego tełtámentu? *CzechRozm* 51, Av, 97v marg, 146v, 148, 223, **3.

Szereg: »tak stary jako i nowy« [szyk 1:1] (2): ále [*Matka Boska*] y Páná y Bogá poczęłá y porodziłá. Dla czego też prawdziwie Bogá rodzicá názwana ielł/ przeciw Nełtorianom ták nowym iáko y łtárym. *WujNT* 195, 80.

5. *Świeżo odkryty, dotychczas nie znany; niespotykany; novus PolAnt, Modrz* (40) : wiatr [...] wyłufzá y wyciąga z oleiu wilgotę zbytnią ktora była przyczyna gorzkołci á tak on oley nabywa zalię nowe⁸⁰ łmaku a łłodkołci. *GlabGad* K2; *KrowObr* 105v [2 r.]; *RejWiz* 107; *Leop* *B2; *BibRadz Sap* 16/3; Portugálczycy/ ktorzy wynáleźli wiele nowych wyłpów z ludźmi/ o ktorych łtárzy ludzie nie wiedzieli. *BielKron* 270, 263, 441v, 446v; *RejZwierz* 153; A což roznego od tego źwierzęćią czynią oni/ ktorzi dla pobudzenia ku iedzeniu chęći/ lekárłtwem wytráćią to/ co było nowem pokármom

y trunkom mieyńce zółtańiło *ModrzBaz* 52v; *KochPs* 155; A iáko ná nowe choroby nowych lekarstw/ ták ná nowe zbrodnie/ nowych potrzebá káźni. *GórnRozm* D3; *KochCz* B; *GostCast* 25.

W charakterystycznych połączeniach: nowy(-a, -e) kraj, lekarstwo, ludzie (2), pokarm, smak (2), świat (2), wyspa (2), zdroj, ziemia.

*Wyrażenia: »nowa barwa« (4): ZapMaz II Ł 1/55v; Nie łtroili oycowie w łańcuchy dzieięćciá. Suknia/ płałcz nowey bárwy/ to wżyftko odźienie *BielSat* D4 [*idem* (1)] *BielRozm* 30 [2 r.].*

*»nowa kraina« (7): WIncenty Pinzonus teź Aries brát iego Luzytani [...] wypráwili łie ze cztermi okręty/ ze wżyftkim doftátkiem ná morze łzukác nowych Kráin łwiátu iefzcze nie znáiomych *BielKron* 444, 443v, 444, 445 [2 r.], 451v, 452.*

*Zestawienie: »nowy świat« = novus mundus *Modrz* [szyk 10:3] (13): O wyłpach morskich nowo náleźionych/ ktore mogą być rzeczone łwiát nowy/ iż nie były znáioe nigdy łtárym łudziom *BielKron* 440v, 441 žp, 444v, Kkkk2, Llll2, Mmmm; *ModrzBaz* 113; *StryjKron* 11; Abowiem iuź y do Indyey/ ktorá teraz nowym łwiátem zowá záplýněli *ReszHoz* 138; *GostGospSieb* +2v; tá rołcie y łzerzy łię po wżyftkich narodziech/ y przechodzi áź ná nowy łwiát do Indyey/ do Ameryki/ y do łáponiey *WujNT* 103; *KlonFlis* C2, D2v.*

6. łwieźo dojrzały, łwieźo wyrosły; tegoroczny; młody; novus *Vulg, PolAnt; musteus* *Mącz; mustus* *Calep* (62) : *ZapWar* 1510 nr 2075; Rátay nowych fig náźbierał *BierEz* A2; *TarDuch* A7v; Na łparzelinę vcźinić Emplałtr z żółtkow nowych *FalZioł* IV 20b, III 18d, V 89v; *GlabGad* G7; *RejPs* 212v; Czýtátze áłbo tzytelnicy máią tzytác to co máią powiedác/ y tzytánie łpiewác/ y zegnáć chleb/ y wżyftki nowe owoce. *KrowObr* 120; *Leop* 1.*Esdr* 6/4; *BibRadz* 3.*Esdr* 6/2; Portugálczyicy/ nieukaźá ná łwiát żadnego Korzenia nowego gdy przywioźá s Kálekutu/ áź pierwey ono łplełniáłe *BielKron* 436v, 465; *Mącz* 238d, 325d; *SienLek* 177; *RejAp* 188; *BudBib* 3.*Esdr* 6/25; *KochOdpr* D2; *KochPs* 85; *Rwi/ páńno/ róźá zá nowégo kwiátá* *KochFr* 44; *KlonŻal* C2v, D2v [2 r.]; *KochPhaen* 1; *KochPieł* 54; *Calep* 683a, 705a, 915b; *GostGosp* 78.

*W przeciwstawięniach: »stary ... nowy« (3): *GlabGad* G7v; będziecie ofiewác tymźe zboźem ółmego roku/ y nim łie żywić áź do roku dziewiátego: dokąd łie nowego nienárodzi / dothąd będziecie iełć łtáre. *Leop Lev* 25/22; *BibRadz Lev* 26/10.*

W charakterystycznych połączeniach: nowy(-a, -e) chrost, ciołek, drzewo (3), figa, gaj (2), jabłka, korzenie, kwiat, las, latoroł (latorołka) (2), orzech, owoc (2), pączki, piorka, rog, rozga, sad, ziarno, żółtko, żyto (3), żywica.

*Wyrażenie: »nowe zboźe« = novum *Vulg, PolAnt; novae fruges* *PolAnt* [szyk 6:3] (9): *KrowObr* 100; *Leop Lev* 25/22; *BibRadz Lev* 26/10; EVtycyanus Tułkus Papięź/ ten był vłtáwił áby nowe zboźa y owoce káźdy rok były ná ołtarzu łwięcony/ zwłázcźá iágoty ták z drzew iáko z zyemie. *BielKron* 153, 375; Ktory [*Pan*] iáko rzeká Filon wżyftko nápełnia mądrołciá łwoiá/ á iáko Tygrys wzbieráiąc czáfu nowych zbołz [*in diebus novorum*]. *BudBib Eccli* 24/29[35]; *CzechRozm* 100; *GostGosp* 32, 167.*

*Zestawienie: »kupa nowego zboźa« = hebrajska nazwa miejscowóci *Tel-Abib* (1): Y przyłfedłem do záprawádzienia do kupy nowe^go zboźa [*ad acervum novarum frugum*; do łtogu nowégo zboźa (*marg*) do *Tel-ábi-ba* (-) *WujBib*]/ do onych ktorzy miełłkáli przy rzece Chobár *Leop Es* 3/15.*

Szereg: »nowy a wonny« (1): ięft żywicza Iałowczowa pobielala/ á zwłazcza poki ich [!] nowa á wonna *FalZioł* III 30b.

W przen (2) : Sprochniały pień podśieczony/ pátrż iáko zá czáfem/ Óladza fię nowym lásem. Z ciála mátki pobutwialey młodź wynika nowa/ Nádzieiá drzewá gotowa. *KlonŻal* C2v;

W porównaniu (1): Zoná iego będzie podobna ku winney mácícy która po domu iego rościągnie látoroſły ſwoie/ a ſynowie iego iako nowe ſzczepienie oliwne około ſtołu iego *RejPs* 195v.

a. *W funkcji rzeczownika*: »nowe« = nowe zboże, nowy zbiór (18) : Piſz páni przedfię ná tram/ wſzák nowe náftáie. *RejZwierz* 137.

Wyrażenia przyimkowe: »do nowego« (6): Dáleko to pilnieyſza co ieść do nowego *RejWiz* 12v; *RejZwierz* 235v; *KochMRot* A3v, A4v, B2; Sementinus – Trwaiaci do nowego. *Calep* 964b.

»z nowego« (7): Iáko Pan Inwentarz z nowego ſpiuie/ ták teź ma doyźrzec/ iáko záſieię ná žimę y ná iarz *GostGosp* 150, 36, 50, 66 [2 r.], 70, 134.

»k nowemu« (1): Alić dáley k nowemu/ iuź ſłodu nie mamy *RejZwierz* 136v.

»na nowe« (1): Bo muſi przybrać ná nowe Dał teraz ſchowác gotowe *RejRozpr* G4v.

»w nowe« (2): *RejZwierz* 136v; Drugie kury bywáią/ y gęſi bydź máiá/ kiedy żytá ná borg przedawáią/ álbo w nowe pożyczáią *GostGosp* 108.

7. n-loc (95) :

a. *W nazwach miejscowości* (72) :

W funkcji rzeczownika: »Nowe, Nowa« (2:2): Y [Niemcy] podáli fię náſzym: wtymże ſzczęſciu Nowę/ Zamek y Miáſto wzięli náſzy przez vmowę. *StryjKron* 537, 537; Potym gdy kępę bogińſką ominieſz/ NOWEGO ábo Nayburgu dopłynieſz. *KlonFlis* G3v, G3v marg.

Zestawienia: »Nowa Brona« (2): wſzythko wygorzáło cokolwiek było domow od nowej brony/ áż do Swieckiey *BielKron* 398, 398.

»Nowe Chojnice« (2): wnet Thczow Prufki Miſtrż ſpalił. Od thąd ciágnął do Swiecza/ pałac y puſtoſząc gdzie przyiechał/ iáko nowe Chojnice *BielKron* 370, 370 marg.

»Nowy Dwor« (4): Iakom ya nyewilowil zayancy y lyssow panyey nouodworskyey naymyenyv nowemdworze gwalthem anym yey vshkodzyl wwasnosczy trzech kop *ZapWar* 1514 nr 2173; *KlonFlis* F4 [2 r.], G4.

»Nowa Grobla« (20): Woyciech Zopathowa rzeczoni drab zeznal yſch pſſenycz zwozow wiſſipowal lyathofz powyelkyey noczy na Nowey grobly *LibMal* 1544/77v, 1543/76, 1544/92v, 1545/106v, 1546/115, 1547/127 (20).

»Nowy Kamień« (2): Thy miáſtá ſą naprednieyſze w Liwlánćiech/ Rygá/ Terbatá/ Derpt/ Rewália álbo Rewel/ Nowykámień *BielKron* 437v, 437v.

»Nowa Kartago« (2): Tárrako w Kátálonij nád morzem/ dziś ták wielkie ięft iáko nowa Kártago *BielKron* 278v, 278v.

»Nowe Miasto« = nazwy różnych miejscowości (16): *ZapMaz* VII G 1/385v; *MetrKor* 59/77v; *LibMal* 1543/69; Spytko z Melſztyná zebrałſzy lud zá pieniądze s przyiaćioł y s poddánych zbroyny/ przyiechał ná Syem do Nowego miáſtá *BielKron* 388, 395v; *BiałKat* 361, 361 marg; *StryjKron* 587

[2 r.], 692; który [statut] potym wydał w Nowym Mieście [in Nova Civitate JanStat 725] KAżimierz z łáfki Bożey Krol Polfki SarnStat 906, 31, 123, 268, 299, 930.

»Nowe Miasto« = *Wiener Neustadt* (6): *BielKron* 315, 414v [2 r.]; Gdy Mathiasz Wegrzyn Śląsko y Morawę posiadł naostatek nowe miasto y Wieden wziął y tam zmarł. *ActReg* 7, 5v, 125.

»Nowe Miasto« = *Carogród, dziś Istambul* (1): Y nie dla tego ią ci wtorego Zboru oycowie S. vczćić chćieli/ áby ná niey kiedy który Apoštoł ábo Ewánielištá siedział y onę fundował/ iáko ty czterzy: ále iż nowe miáfto y głowę świeckiego páńftwá/ kwoli Cefáarzom tjm/ ozdobić chćieli. *SkarJedn* 179.

»Nowe Miasto« = *dzielnica, część miasta* (2): Tegoż roku Mauryc obległ Mágdeburg mieliącá Liřtopadá/ tám w nocy v bieżał nowe miáfttho (bo Mágdeburg ma trzy miáftá řpołu) *BielKron* 235; *SarnStat* 739.

»Nowe Miasto Korczyn« (3): A ná znák téy rzeczy/ pieczęć nářzá ieft záfieszoná. Dan w Nówym [!] Mieście Korczynie [in Nova Civitate Korczyn JanStat 725] *SarnStat* 907, 29, 1213.

»Nowy Młyn« (1): Bertoldus Bruhane Kontor z Krolewcá ná pomoc Krzyżakom Liflandřkim pořłány/ Rizanow y Litwy ktorzy dobywáli zamku Nowego młyná cztery tyřiące ná głowę porářił. *StryjKron* 308.

»Nowy Rzym« = *miasto na Litwie* [szyk 1:1] (2): W tych kráinách puřnocnych nád Pruřkim Morzem ofiedli/ y tám Miáfto fundowáli/ ktore Romnoue albo Romowe iákoby rzekł Roma noua, Rzym nowy od Rzymu nářwáli *StryjKron* 41, 41.

»Nowy Targ« (1): Kłářtor w Szczyřzyczu który pierwey był w Ludzimirzu v Nowego thárgu/ záfóżył Teodorus Woiewodá Krákówfki z domu Grifow. *BielKron* 364.

»Nowy Toruń« (1): tedy Ziemię Chełmińfką z řwémi Zamki/ Miáfty/ Miářteczki/ y twiędzámí/ to ieft/ z Toruniem řtárym/ y nowym [cum Thorun veteri et nova JanStat 866] Bierzglawem alias Biengelaw/ [...], ku króleřtwu Polřkiému/ máią y teraz náleżeć *SarnStat* 1088.

»Nowa Wieř« (2): A Krol pozoftał ná zad trochę we wři iedney/ kthora ná imię Nowa wieř byłá weřwaná. *BielKron* 306v, 306v marg.

»Nowy Zamek« (1): Nowy Zamek. teř nád Nerwą leży *KwiatOpis* A4v.

b. W nazwach kráin (21) :

Zestawienia: »Nowa Hibernija« [szyk 1:1] (2): Nowa Hibernia iest wyřep ná morzu miedzy Angliá y Hiřpániá *BielKron* 277, Kkkk4.

»Nowa Hiszpanija« [szyk 3:1] (4): *BielKron* 278, 441 marg; A potym [Bóg] zá nářzych wiekow/ Indyany/ nowá Hiřpániá/ Brářiliany/ y inne pierwey nie znáioime áni řlycháne narody/ y kroleřtwá ná wřchod řłońcá y ná zachod niezliczone przywieřć do wiáry S. y Rzymřkiego Piotrá řięci y řodzi/ ráczył. *SkarJedn* 166, 398.

»Nowe Margrabstwo« = *część Marchii Brandenburskiej leżąca po wschodniej stronie Odry; Nova Marchia JanStat* [szyk 14:1] (15): *BielKron* 385, 387; *StryjKron* 577; gránice oné ták vtwiędzone przez przyřięgę zá znáki y gránice miedzy króleřtwem Polřkim/ y miedzy nowym Márgrábfřtwem máią ná wieki zořtáć. *SarnStat* 1264, 1068, 1072, 1073, 1077 [2 r.], 1080 [2 r.] (12).

c. W nazwie dzielnicy miasta (1) :

Zestawienie: »Nowe Ogrody« (1): Zeznal yfch thu wpoznanyv na Nowych ogrodziech plothna syedm albo offm lokyeth vkradl na Byelnykv *LibMal* 1545/97v.

d. *W nazwie rzeki (1) :*

Zestawienie: »Leniwka Nowa« (1): Stárá Leniwká czyni Oítrow nowy/ Z Leniwką nową *KlonFlis* Hv.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (9) :* Novus, Nowy *Mącz* 251c, 245c [2 r.], 255b, 348b; *Calag* 364b; Neotericus – Nowi, świezi. *Calep* [695]a, 705a, 897b.

Synonimy: **1.** *dzisiejszy, iny, inszy, niezwyčajny, niezwykły, terażniejszy;* **2.** *dzisi, dzisiejszy, młody, obecny, terażni, terażniejszy;* **4.a.** *zest. »nowy aryjanin«: nowoaryjanin;* **6.** *latosi, świeży, tegoroczny.*

Cf NIENOWY, [NOWACKI], NOWAK, NOWANJELIK, NOWOARYJANIN, [NOWOCHRZCZENIE], NOWOCHRZCZONY, NOWOEWANJELICKI, [NOWOEWANJELISTA], [NOWOFARYZAJSKI], NOWOGRODEK, [NOWOGRODKOWY], NOWOKRZCZENIEC, NOWOKRZCZEŃSKI, NOWOKRZCZEŃSTWO, NOWOKRZEŚCIJANIN, NOWOKSIĘŻYNY, NOWOLETNI, [NOWOMIESIĄC], [NOWOMIESIĄCZNY], NOWOMYŚLNY, NOWONARODZENIE, NOWONARODZONY, [NOWONAWROCENIEC], NOWOOBRZEZANIEC, NOWOPRZYCHODNY, NOWORODNY, [NOWORZYMSKI], [NOWOSIEDLE], NOWOSIEDLINY, [NOWOSTARY], NOWOTNY, NOWOUK, [NOWOWIAREK], NOWOWIERCA, NOWOWIEREK, NOWOWIERNIK, NOWOWIERNY, [NOWOWSTĘPIEŃ], [NOWOWSTĘPNY], NOWOWYMYŚLNY, NOWOZAKONNY, [NOWOZMYŚLNY], NOWOŻENIA, NOWOŻENIEC, NOWOŻEŃSKI, NOWOŻEŃSTWO, [NOWOŻYDOWIN]